

ספר

משנה ברורה

**והוא פירוש יפה ומנופה על
שולחן ערוך אורח חיים**

אשר חיבר הרב הגאון, רבן של כל בני הגולה
מור"ה יוסף קארו זצ"ל
עם חידושי דינים שהשמיט הגאון הנ"ל והמציאם
הגאון מור"ה משה איסרליש זצ"ל
עם נושאי כליהם הלא המה:

באר הגולה מהגאון מור"ה משה רבקה זצ"ל מוילנא
באר היטב מהרב המובהק מור"ה יהודא אשכנזי זצ"ל, דיין טיקטין
שערי תשובה מאת הגאון מור"ה חיים מרדכי מרגליות זצ"ל

וביאורי קראתי בשם משנה ברורה, יען כי מחוכו
מתברר דברי השולחן-ערוך, כל דין ודין בטעמו
תימוקו מגמרא ופוסקים, ולא יהיה כספר החתום. גם יקובץ
בו כל הדינים וההלכות והביאורים המפורסם בספרי
האחרונים מפרשי השולחן-ערוך המפורסמים (כמו מאליה
רבה ופרי-מגוים וברכי-יוסף ומאמר-מרדכי ורבות כהנה),
אשר היו הרכה מהם אחרי הכאר היטב ולא הובאו
כשערי-תשובה כי אם מעט מועיר באיזה מקומות. כל אלה
חוכרו פה, והכל כלשון צח וקל ובסדר נכון, בעזר השם:
עוד צרפתי בעזר כסה ענינים
נחוצים ובשם ביאור הלכה
יכונה. וכשמו כן הוא, כי בו ביארת
כמה פעמים דברי ההלכה המובא
כקיצור בתוך המשנה ברורה בלי ראייה,
ופה הראיתי בעזר השם יתברך את
מקורו לעין כל מגמרא ופוסקים, גם
יבאר בו לפעמים דברי השולחן-ערוך
באורך במקום הצריך ביאור:

גם תחת המשנה ברורה הנ"ל פתחתי שער רחב עם פרחים וציצים מצויינים, ושמו נאה לו
שער הציפון, כי בו יציפין על כל דיבור ודיבור לדעת מבטן מי יצאו הפנינים האלו:

כל אלה חברתי בעזר השם יתברך החתן לאדם דעת
ישראל מאיר ברכי אריה זאב הכהן ולהייה, מעיר ראדין

כרך שלישי

הוצאה חדשה באותיות מרובעות, פיענוח ראשי-תיבות והגהה מדוקדת
הוצאת ח. וגשל בע"מ ירושלים
שנת תשנ"ו לפ"ק

הלכות שבת סימן רס רסא

טט באר הגולה

ד שבת ליד כסדרן, ויתחיל בשמאל (ג) בקמיצה ובימין באצבע; וסימן לזה: דכהג"א בשמאלו וכדאג"ה כימין (אבודרהם וספר המוסר): ב יכשיהיה (ט) סמוך לחשיכה ישאל לאנשי-ביתו (י) בלשון רכה (יא) עשרתם, (ז) (יב) עירבתם, [*] (יג) הפרשתם חלה, ויאמר להם (יד) הדליקו את הנר: ובמקום שאין מעשרין אין צריך לומר 'עשרתם' (טור):

רסא זמן הדלקת הנרות לשבת, ובו ד' סעיפים:

א ספק חשיכה, והוא (ב) (א) *בין-השמשות (והיינו כדי שיעור הילוך שלשת רבעי מיל (כ) אחר שקיעת החמה (טור בסימן רצ"ג וכדלקמן ס"ס ב'), ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק שלשים), (ג) אין מעשרין (ד) את הוודאי, (ה) *ואין מטבילין *את הכלים, (ו) *ואין מדליקין את הנרות,

שערי תשובה

באר היטב

ליענש בו האשה, תולעתי-יעקב: (ג) בקמיצה. והאר"י ז"ל היה מלעיג ע"ז ולא היה חושש לכך, הכותנות, וכ"כ בתשב"ץ. מיהו יש לזהר לכתחלה, מ"א: (ז) עירבתם. וכתב כ"ח דעכשיו שנהגין לערב עירובי חצרות בעד כל השנה א"צ לומר עירבתם: (ב) ביין-השמשות. ואם נסתפק אם הוא ביין-השמשות, אסור, ב"ח: (ג) ואין מטבילין. ואם הוא צריך לו לשבת ואין לו אחר, יכול להטביל בין

ביאור הלכה

משנה ברורה

* ביין-השמשות. עיין משנה ברורה סעיף-קטן א. ולא הרי ספק-ספקא, וספק חסרון ידעה אינו נכנס כלל בגור ספק [ואפילו לענין מעשר דהוא דרכן, וכל-שכן לענין הדלקה, כן כתב הפרי" מגדים], מה שאין כן ביין-השמשות דהוא ספק לכל העולם [אחרונים]. ועוד נראה לי דמשום הכי לא הרי ספק, דהוא משם אחד, ספק יום ספק לילה: * ואין מטבילין וכו'. עיין במשנה ברורה שכתבתי דאם הוא צריך לשבת וכו'. והנה בתשובת שאגת-אריה סימן נו חוכך להחמיר בכלי-מתכות אף ביין-השמשות, ואין דבריו מוכרחין שם, וכן כל האחרונים לא חילקו בזה: * את הכלים. עיין במשנה ברורה. ועוד אפשר לומר דאיירי לענין כלים טמאים בלחוד, ואתא לאשמעינן בזה דכהיום גם-כן חל גזירת חכמים דאסור להטביל כלים טמאים לטהרן, אף הדיום אין נראה כמתקן, שאין טומאה וטהרה נוהג עתה, ומה תיקון יש בהטבילה, ואפילו הכי אסור משום דבר שבמנין צריך מנין אחר להחמיר, עיין ביצה ה' עמוד א, ומיורש בזה קושית העולת-תמיד, עיין שם: * ואין מדליקין. עיין במשנה ברורה כמה שכתבתי בשם הפרי" מגדים, וחולק על התוספת-שבת דנסתפק בעשה בזמן תוספת שבת או ביין-השמשות, והוא הביא ראייה להחמיר לענין ביין-השמשות, ולענין בלשון ציווי, דאין שייך שאלה, דהא רואה שלא הודלק [רש"י]. והוא הדין (יג) שיהירים שיפסקו מלעשות מלאכה: (יג) ואם הוא אז בבית-המרחץ או במקום אחר, צריך לשלוח אחר שיהירים לזה:

א (א) ביין-השמשות. ואם נסתפק (ב) אם הגיע הזמן לביין-השמשות, גם-כן אסור: (ב) אחר שקיעת החמה. היינו אחר סוף שקיעה, ולדעת התוספות והשולחן-ערך נמשך מתחלת השקיעה עד סופה יותר משלשה מילין, וכדלקמן בסעיף ב, ואחר-כך מתחיל הזמן דביין-השמשות. ועיין לקמן במשנה ברורה סעיף-קטן כ: (ג) אין מעשרין. אפילו (ג) במעשר פירות דהוי דרכן: (ד) את הוודאי. דהוי ליה כמתקן, והוא הדין (ג) שאסור להפריש חלה אף בתוך-לארץ. וחמור חלת חוץ-לארץ יותר ממעשר, ולענין מעשר אם אין לו מה יאכל בשבת, תו הוי לצורך מצוה, וקיימא לן דלא גזרו על שבות ביין-השמשות לצורך מצוה, וכמו שפסק לקמיה, ולענין חלה (ד) יש להחמיר בכל גווני, שהרי חלת חוץ-לארץ יכול לאכול בלא הפרשת חלה ולשייר מעט עד אחר שבת ולהפריש מן המשויר. ולכן (ה) כשחל שבת בערב-פסח ולא הפריש חלה מהמצה בערב-שבת מבעוד יום, מותר להפריש אף בערב-שבת בין השמשות, דאי אפשר לאכול ולשייר חתיכה מכל מצה, והוא הדין אם לא הפריש חלה מבעוד יום מהלחם-חמץ שיאכל בבוקר בשבת: (ה) ואין מטבילין וכו'. המחבר העתיק לשון המשנה [שבת ל"ד] אף שאין נוהג עתה. (ו) דהמשנה איירי לענין להטביל כלים מטומאתן, משום דנפקא-מינה מזה לדין לענין טבילת כלים חדשים הנקחין מן האינדיהודי, לדעת האוסרים להטבילן בשבת, כדלקמן בסימן שכג סעיף ז, דאסור נמי לדידהו להטבילין בין השמשות, והטעם, (ו) משום דנראה כמתקן את הכלי, דעל-ידי הטבילה מותר להשתמש בה, אך אם הוא צריך לשבת ואין לו אחר, (ח) יכול לטבול ביין-השמשות (ט) ולברך כדין: (ו) ואין מדליקין. בזה אסור אפילו לצורך מצוה, שיתבטל על-ידי-זה מסעודת שבת וכי האי גוונא, דספיקא דאורייתא הוא. ואפילו בדיעבד אם הדליק או שעשה שאר איזה מלאכה ביין-השמשות, אסור ליהנות ממנה, כמו אם היה עושה אותה בשבת גופא דאסור אפילו אם עשה אותה בשוגג, וכמבואר בסימן שיח [פרי-

שער הציון

(ט) רש"י: (י) גמרא: (יא) אחרונים. וכהיום נמנעו מזה משום דרך ליפול בו בקיץ תולעים: (יג) מגן-אברהם: (יג) מגן-אברהם בסימן רסג סעיף-קטן י, עיין שם: (ה) כ"ח ומגן-אברהם: (ג) פרי-מגדים: (ג) מגן-אברהם: (ד) עולת-שבת ואליה רכה: (ה) אחרונים: (ו) עיין בעולת-שבת ופרי-מגדים: (ז) בית יוסף לקמן בסימן שכג, עיין שם: (ח) ט"ז ומגן-אברהם. ועיין בפרי-מגדים שמשמע מיניה שבביין-השמשות טוב יותר שלא יחפש אחר עצות אחרות המבוארות לקמן בסימן שכג סעיף ז וכהג"ה שם: (ט) פרי-מגדים:

הלכות שבת סימן רסא

ע באר הגולה

ב ר"ג תוספתא ב פק
ד פתלמח שבת הכיאו
הטור והביתרייטן סימן
ספכ

(ז) ואין מערבין עירובי תחומין (ח) ועיין לקמן סימן תטו סעיף ב, אבל מעשרין (ט) את הדמאי, (י) וטומנין את התחומין, (יא) ומערבין *עירובי חצרות (ועיין לקמן (יב) סימן שצג). ידמותר (יג) לומר לאיננו יהודי (יד) בין השמשות *להדליק נר לצורך (טו) שבת, יוכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא (טז) לצורך מצוה או שהוא טרוד (טז) ונחפז עליה: הגה וכן מי שקיבל עליו שבת (יז) *שעה או שתיים קודם חשיכה, יכול (יח) לומר לאיננו יהודי להדליק (ז) הנר ושאר דברים

באר היטב

וכן מותר לומר לא"י בין השמשות להדליק נר יא"צ, מאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן ליה כצורך גדול, דאין חילוק בין צורך גדול להפסד מרובה, רש"ל, ועמ"א ועיין סימן שמב: (ז) הגר, אפילו שלא במקום מצוה, כיון שעוד היום גדול:

משנה ברורה

מגדים. ועיין בביאור הלכה: (ז) ואין מערבין עירובי תחומין. רבגמרא (י) יש סמך לעירובי תחומין מקרא, ועל-כן חמיר דאפילו לדבר מצוה אסור, כן כתב העולת שבת. ובלבוש מיקל לדבר מצוה וישתי דעות האלו נמצאים בספר מאירי, עיין שם שכתב, דלדעה המתרת יהיה איירי הגמרא דאוסר לערב, דוקא בדבר הרשות, ובמערכ ברגליו, דבעלמא מותר אפילו לדבר הרשות [עיין בסימן תטו סק"ב במ"א], דבפת, הא קיימא לן דאפילו מבעוד יום אין מערבין אלא לדבר מצוה [וכמו שכתוב בסימן תטו סעיף א], עד כאן לשון המאירי: (ח) ועיין לקמן סימן תטו. ורצה לומר, דמבואר שם דכדיעבד עירובי עירוב, ועיין שם במגן אברהם: (ט) את הדמאי. דרוב עמיהארץ מעשרין הן, (י"א) ולא מקרי תיקון: (י) וטומנין. ברבר שאינו מוסיף הבל, כמו שכתוב בתחלת סימן רנו, עיין שם שמבואר כל פרטי הדין בטעמיהן. (י"ב) ולשאר דברים שאסור מדרכן חרץ מאלו דקחשיב פה, דין בין השמשות כמו שבת עצמה, אם לא שהוא לדבר מצוה או שאר דוחק, וכמבואר לקמן בסימן שמב, עיין שם: (יא) ומערבין. ויכול (יג) גם-כן לברך. ועיין בסעיף ד ובמה שכתבנו שם. ומכל מקום לכתחלה יזהר שלא יאחר העירובי חצרות עד בין השמשות [מ"א בסימן רס סק"ג, ע"ש]: (יב) סימן שצג. היינו, דשיתופי מבואות יש לו דין עירובי חצרות, ועוד פרטי דינים עיין שם: (יג) לומר לאיננו יהודי. דאמירה לאיננו יהודי הוא בכלל שבות, ולא גזור על שבות בין השמשות לצורך מצוה, וכדלקמן בסימן שמב, עיין שם: (יד) בין השמשות. המחבר אזיל לשיטתו דסבירא ליה לקמן בסימן שז סעיף ה, דבשבת גופא אסור על-ידי איננו יהודי במלאכה דאורייתא אפילו אם הוא לצורך שבת. ועיין לקמן בסימן רעו סעיף ב בהג"ה: (טו) לצורך מצוה. אף שאינה בשביל שבת, וכדלקמן בסימן שמב, עיין שם ובמשנה ברורה: (טז) ונחפז עליה. כתב רש"ל: היינו, כל דבר שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת, שרי לעשות על-ידי האיננו יהודי בין השמשות; אבל לבי נוקף להחמיר אם אין לו בהן שום צורך בשבת דק לצורך חול, אך אם הוא הפסד מרובה או לצורך גדול, שרי שבותין בבין השמשות, ובפרט שבות דאמירה לאיננו יהודי דלית ביה מעשה, ועל-כן מותר לומר לאיננו יהודי בין השמשות להדליק נר יארציט¹, מאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן כלצורך גדול. עד כאן לשונו בקיצור: (יז) שעה או שתיים. דוקא שעה או שתיים, (י"ד) אבל חצי שעה סמוך לחשיכה, דאז אפשר דבכל מקומות ישראל קבלו עליהן השבת, חמירא טפי ואסור אפילו לומר לאיננו יהודי שיעשה מלאכה, מיהו, לצורך מצוה שרי. ואפילו לפי מה שפוסק המחבר לקמן בסעיף ד, דאחר קבלת שבת אסור לעבור אפילו על שבות במקום מצוה, (טו) מכל מקום לענין אמירה לאיננו יהודי לא מחמירין טפי מבין השמשות: (יח) לומר לאיננו יהודי להדליק. אפילו שלא במקום מצוה, דכיון שעוד היום גדול, בוודאי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהן שבת ועושיין בעצמן מלאכה, די לנו במה שעל-ידי הקבלה נשבות בעצמנו ממלאכה. ודע, דבענינו איירינן שהצבור שבעירו קבלו עליהן השבת, וחל קדושת שבת בעל-כרחו אפילו אם אחד לא ירצה לקבל, ועל-כן כתב לומר לאיננו יהודי וכו', ומטעם הנ"ל, (טז) אבל ביחיד שקיבל עליו השבת, מותר אפילו לומר לישראל חבירו שיעשה לו

שער הציון

(י) רש"י ותוספות. ועיין עוד טעם במגן אברהם: (י"א) רש"י: (י"ב) מגן אברהם: (י"ג) עיין בביאור הלכה: (י"ד) מגן אברהם: (טו) אחרונים: (טז) מגן אברהם: תרגום: 1 נר המודלק ביום השנה לפטירת הורים.

הלכות שבת סימן רסא

עא באר הגולה

ד הריף תואס תרין
המגיד בפרק ה בסם
הרמב"ם מהו יומא
פ"א ה המגיד שם

שצריך (מהרי"ו ס"י ק"י). (ועיין לקמן סימן שמב) **לב** *יש אומרים (יט) שצריך להוסיף מחול (ה) על הקודש. *רומן תוספת זה הוא (כ) *מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד

באר היטב

(ה) על הקודש. והוי מצות עשה דאורייתא:

שערי תשובה

שבת, עיין לקמן בסימן חקו במג"א שם כיצד יעשה, ועיין בפמ"א ח"ב סימן לו:

ביאור הלכה

קודם פלג המנחה, ואין בקבלתו כלום, וכמו שכתב המגן אברהם בסעיף קטן י, ואפילו בעצמו היה יכול להרליק? ואולי רמזהו סוכו כסברת הב"ח שנוביא לקמן: * יש אומרים שצריך וכו'. נקטו בלשון יש אומרים, משום דהרמב"ם חולק על זה, כמו שמבאר בבית יוסף, ועיין בביאור הגר"א שפוסק כהרמב"ם [וצריך עיין קצת שם בדבריו שכתב דמסקנת תוספות הוא גס"כ כהרמב"ם, ואינו מבואר כל-כך שם בראש השנה ט', ובמוערי קטן ד' ע"א בתוספות ד"ה 'מה להלן' מוכח בהדיא דסוכרים דתוספת שבת הוא מדאורייתא; ואולי דהיה לו גירסא אחרת בתוספות ראש השנה, וגם ראייתו שהקיא כמה שאמרו בשבת דף יח: בית הלל מתירין עם השמש, אינה כי אם לפי שיטתו שפוסק כשיטת הגאונים, דתיכף משנכסה החמה מעינינו הוא בכלל בין השמשות, מה שאין כן להשולחן ערוך אינה ראייה כלל]. ובאליה רבה כתב דלענין דינא נקטינן כהיש אומרים הוה, משום דכל הראשונים סוברין כן [מסוגיא דראש השנה ט' ויומא פ"א], וכן בשולחן ערוך לקמן בסימן רצג סעיף ב סתם כהיש אומרים הוה. ודע, דלענין זמן בערב שבת אין נפקא מינה כל-כך, דלשניהם מתחיל האיסור מלאכה אחר שקיעת החמה ולא קודם, ואדרבה להגר"א, לשיטתו חמיר יותר, דלדידה שפוסק כשיטת הגאונים, תיכף משתקע החמה, דהיינו משעה שנכסה החמה לעינינו, הוא בכלל בין השמשות, ויש בוה ספק איסור סקילה, מה שאין כן תוספת שבת אין בה כי אם עשה בעלמא, וגם תלמי ברצונו בזמן ג' מילין שאחר השקיעה, כמבואר בשולחן ערוך. ודע עוד, דמדברבן אפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מעט מחול על הקודש, וכדמשמע פשטיה דלישאנא דהרב המגיד שהובא בבית יוסף; ומה שהקשה בבית יוסף דאס"כ לא היה לו להרמב"ם להשמיט דין זה דהוספה, באמת כבר כללו כמה דאס"כ דין התקיעות שהיו תוקעין ערב שבת, בפרק ה [כנה"ג בשם הראנ"ח], וכן כתב בביאור הגר"א דאפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מחול על הקודש מהא דתקיעות הג"ל [ולכאורה נראה דגם במוצאי שבת מצוה לכולי עלמא להוסיף מחול על הקודש מעט, דאפקי שבתא לא גריעא מעוילי, אלא דלהרמב"ם יהיה זה מדרבנן ולשארי פוסקים מדאורייתא]. ולפי זה להגר"א חמיר יותר גם בענין זה, דלדידה מצוה להוסיף עליה פנים מדרבנן מעט קודם

משנה ברורה

מלאכה, וכדלקמן בסימן רסג סעיף יז, עיין שם הטעם במשנה ברורה: **ב** (יט) שצריך להוסיף. בין בכניסתו ובין ביציאתו, וכדאיתא לקמן בסימן רצג סעיף ב, עיין שם. ואין על הזמן הזה לא לאו ולא כרת, (יז) כי אם מצות עשה מן התורה. וילפינן [בגמרא ראש השנה ט'] מדכתיב ביום הכפורים "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש כערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם", ואמרינן: יכול בתשעה מתענין, תלמוד לומר "בערב"; אי בערב, יכול משתחשך, תלמוד לומר "בתשעה"; הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום כדי להוסיף מחול על הקודש. וגם ביציאתו מוסיף, מדכתיב "מערב עד ערב". ומדכתיב "תשבתו שבתכם" ילפינן, דכל מקום שנאמר 'שבות', כמו שבת ויום טוב, גס"כ צריך להוסיף ולשבות ממלאכה. וזמן תוספת הוא על-כרחי קודם בין השמשות, דכבין השמשות הוא ספק שמא הוא לילה, וחייב עליה אשם תלוי, ולא צריך קרא לאוסופי: (כ) מתחלת השקיעה. הוא דעת רבינו תם וסיעתו, דסבירא להו דשתי שקיעות הן: מתחלה נכסית החמה מעינינו ושוקעת, והוא הנקרא תחלת השקיעה, ושוהה כדי שלשה מילין ורביע מיל ועדיין יום הוא, ומאז והלאה מתחיל השקיעה שניה, שאז מתחיל להישקע האור לגמרי, והוא נקרא סוף השקיעה, ונמשך זמנה כדי שיעור מהלך שלשת רבעי מיל, שהוא אלף וחמש מאות אמה, והוא בין השמשות, ואחר-כך יוצאין שלשה כוכבים בינונים שהם סימן ללילה. ונמצא שלדעתו, מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים (יט) היא ארבעת מילין. ועיין מה שכתבנו בסמוך, דהרבה פוסקים חולקין על זה וסבירא להו דמיד שנתכסה החמה מעינינו הוא בין השמשות,

השקיעה, ואלו להשולחן ערוך לא מחייבין כלל קודם השקיעה. ובאמת לשיטת הגאונים דקימי בשיטת הגר"א לענין בין השמשות, וכמו שכתבנו לקמיה, אם יסברו כדעת הרי"ף ושאר הראשונים שצריך תוספת, הא דתנן 'בית הלל מותרין עם השמש', על-כרחי לאו דוקא עם השמש ממש אלא מעט קודם משום תוספת, ויהיה בזה לדידהו חששא דאורייתא: * מתחלת השקיעה. טעם לכל זה: דהנה בפסחים צ"ד איתא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שיעור ד' מילין, ובשבת [ל"ד ל"ה] איתא דמשקיעת החמה מתחיל בין השמשות [לרבה אליבא דרבי יהודה דפסקין כוותיה], ואמר שם, דמשך בין השמשות תלתא רבעי מיל ואחר-כך הוי לילה, ואמרינן שם דג' כוכבים בינונים הוי לילה, אס"כן קשה אהרדי; ועל-כן תירץ רבינו תם וסיעתו לחלק בין שקיעת החמה דפסחים לשקיעת החמה שבשבת, שם הוא סוף השקיעה, שהוא כשנשקע גם אור השמש מרוב הרקיע לבד לצד המערבי, ומאז מתחיל בין השמשות שהיא ג' רבעי מיל קודם צאת הכוכבים, ומתחלת השקיעה שהוא שקיעת גוף השמש עד סוף השקיעה הג"ל הוא יום, והוא משך ג' מילין ורביע, ואז הוא זמן תוספת שבת, וכמו שכתב כאן בשולחן ערוך, ובין כולם המה ד' מילין מהתחלת השקיעה לא הוי לילה ודאי; וזה שיטת רבינו תם וסיעתו. ועיין לקמן בסימן שלא סעיף ה במגן אברהם, משמע שם שדעתו להלכה כשיטה זו. אבל הגר"א ז"ל חולק על שיטה זו, והאריך בכמה ראיות שקיעת החמה שבשבת לענין בין השמשות הוא גס"כ התחלת השקיעה כמו שקיעת החמה שבפסחים שם, ומיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בין השמשות אליבא דרבי יהודה דפסק רבי יוחנן כוותיה לחומרא בשבת שם, ומשך זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל; וקושיא הג"ל תירץ לחלק בין צאת הכוכבים דשבת לצאת הכוכבים דפסחים, דצאת הכוכבים דשבת הוא זמן של לילה שהוא ג' כוכבים בינונים, וצאת הכוכבים דפסחים הוא צאת כל הכוכבים הנראים בלילה, שהוא זמן מאותו הרבה, והוי ד' מילין אחר התחלת השקיעה, ואף-על-גב שנראה לעינים שמשך בין השמשות שהוא עד צאת הכוכבים הוא הרבה יותר מג' רבעי מיל, הוא כמו שכתב הגר"א בביאורו, ששיעור הגמרא נאמר רק על אופק בבל או ארץ ישראל, ובמדינותינו שנוטה יותר לצפון מתארך יותר, ולכן לענין סוף בין השמשות אין לנו משך זמן מסוים מן הגמרא על אופק שלנו, ורק תלוי לפי הראות מתי הוא ג' כוכבים בינונים אבל לא גדולים, ולפי שאין אנו בקיאין איהו בינונים צריך להמתין עד קטנים, כמו שכתוב סימן רצג, ועיין שם מה שכתבנו עוד בענין זה, ולשיטת הגר"א הג"ל, מיד אחר שקיעת גוף השמש מעל הארץ הוא בין השמשות גמור וכנ"ל. ובאמת, שיטתו זאת לאו חדשה היא, דכבר הסכים כן בחשובת מהר"ם אלשקר סימן צו, דמיד אחר שקיעת גוף השמש

שער הציון

(יז) ר"ן: (יט) ויש עוד זמן מועט לרבי יוסי, עד צאת הג' כוכבים, דהא לדידה אחר השלמת הג' רבעי מיל עדיין בין השמשות הוא, כדאיתא בגמרא, אלא שמפני שהוא זמן משהו לא חש השולחן ערוך לכתבו:

הלכות שבת סימן רסא

באר הגולה עב

ושבת ליד וסביב
יהודה הסמוכה לה
רבו

זמן בין השמשות, והזמן הזה *שהוא שלשה מילין ורביע, (כא) רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף (כב) *איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. *וישעור זמן בין השמשות הוא (כג) שלשת רבעי מיל, שהם מהלך (ו) אלף

באר היטב

(1) אלף ות"ק. והוא כמו רביעית שעה קודם צ"ה. ורוב פוסקים כתבו: כ' שעות קודם הלילה צריך להוסיף שהוא חלק י"ב, דומיא דשביעית

ביאור הלכה

הוי בין השמשות גמור, והביא שם שכן כתבו בפירוש הגאונים הראשונים בתשובותיהם, והמה רבינו שרירא גאון ורב האי גאון ורבינו נסים גאון, גם הרב רבי אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל גם כתב שם שכן משמע מהר"ף והרמב"ם ורש"י, עיין שם, והביאו הש"ך להלכה ביורה דעה סימן רטו סעיף קטן יא לענין מילת בין השמשות, ועיין עוד בפירוש מהר"ב"ח על פרק ב מהלכות קידוש החדש והרמב"ם, בד"ה 'כלל העולה', שכתב גס"כ שמהר"ף והרמב"ם משמע דסבירא להו דמתחלת השקיעה [דהיינו שהחמה נתכסה מעינינו] הוי בין השמשות, וגם מהר"ל מפראג בחידושיו על שבת פירש גס"כ ממש כשיטת הגר"א הנ"ל, וגם הראב"ן סבירא ליה כן, דתיכף כשנשקע גוף השמש ונתכסה מעינינו מתחיל זמן בין השמשות, עיין הגהות מרדכי ב פרק ב דשבת, וגם בספר סדר רמזים האריך ופסק הלכה למעשה כהגר"א ז"ל, ומיד אחר התחלת השקיעה הוי בין השמשות. והנה למעשה בוודאי צריך לזהר כדעת הגר"א והרבה מן הראשונים והפוסקים הנ"ל, ומיד אחר התחלת השקיעה, היינו משעה שהחמה נתכסה מעינינו, הוא איסור גמור שלא לעשות מלאכה, וחם ושלום להקל בזה, דהוא ספק איסור סקילה לדעת כל הני רבוותא הנ"ל [ובפרט בימינו שאין העולם בקיאי בזמן בין השמשות, ובאופן זה לכולי עלמא יש להחמיר לפרוש ממלאכה מתחלת השקיעה, כדאיתא בגמרא והובא בשולחן ערוך סעיף ג;] ולא דוקא לענין שבת, דהוא הדין לכל דבר שיש בתורה שנפקא מינה בין יום ובין לילה, אזלינן להחמיר דתיכף בהתחלת השקיעה מתחיל בין השמשות, ונמשך הזמן דבין השמשות עד יציאת ג' כוכבים בינונים, כנ"ל, דע, ובספר יראים לרבינו אליעזר ממין החמיר עוד יותר לענין

משנה ברורה
שהוא ספק יום ספק לילה: (כא) רצה לעשותו וכו'. היינו, על-ידי דיבור שהוא מקבלו עליו לשם תוספת שבת או על-ידי אמירת 'ברכו', וכדלקמן בסעיף ד. ואם מהני לזה קבלה בלב, עיין לקמן בסימן תרח סעיף ג בהג"ה ובמשנה ברורה שם. ועיין לקמן ברי"ג סעיף י בהג"ה, דמנהגו שהאשה המדלקת נרות לשבת היא מקבלת שבת בהדלקה זו: (כב) איזה זמן. ולא סגי בהוספה כל-שהוא, אלא שצריך קצת יותר. ושיעור התוספת עם בין השמשות ביחד (ט) עולה כמעט חצי שעה. ועיין בביאור הלכה: (כג) שלשת רבעי מיל. והוא (כ) לערך רבע שעה. והנה השולחן-ערוך הוכיח בסעיף זה דעת רבינו תם וסיעתו, אבל הרבה מהראשונים סבירא להו, וגם הגר"א הסכים לשיטתם, דבין השמשות מתחיל תיכף אחר תחלת השקיעה, היינו משעה שהחמה נתכסה מעינינו, ונמשך זמנו כדי שלשת רבעי מיל, ואחר-כך בסמוך לו יוצאין השלשה כוכבים בינונים, והוא לילה מן התורה לכל דבר. ולפי זה יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה אחר שהחמה נתכסה מעינינו, ואפילו מלאכת מצוה, כגון הדלקת הנרות לסעודת שבת, גס"כ יזהר מאד לגמור הדלקתם קודם שתשקע החמה, דלאחר-כך הוא בכלל בין השמשות, ועיין

התחלת בין השמשות, וסבירא ליה דבין השמשות מתחיל ג' רבעי מיל קודם התחלת השקיעה, והובאו דבריו באגודה וכמרדכי פרק כ דשבת, ועיין בב"ח שהאריך בזה ודעתו שיש לזהר לכתחלה לנהוג כשיטת היראים, עיין שם, והביא שכן היה מנהג הקהילות מאז, ועיין במגן אברהם שהביא גס"כ את דברי הבי"ח ומשמע מינה שלחומרא חשש לדברי הבי"ח [אף דמיעקר הדין סבירא ליה למגן אברהם כשיטת רבינו תם, כדמוכח לקמן סימן שלא סעיף ה במה שכתב שם לענין מילה, עיין שם]. אכן הגר"א דחה שיטת הרא"ם הנ"ל, ועיין בספר סדר רמזים מה שכתב בפירוש דברי הרא"ם. ומכל מקום לתחלה בוודאי טוב לחוש לדברי הרא"ם ולהקדים מעט יותר בהדלקת הנרות כדי לצאת גם שיטתו, וכמו שכתבתי במשנה ברורה סעיף קטן כג, וכמו שכתב הבי"ח שכן היה מנהג הקהילות מאז * שהוא שלשה מילין ורביע. עיין בפרי-מגדים דה"י מילין הם שעות שוות ולא זמניות, אס"כ לפי זה אפילו בתקופת תמוז גס"כ השיעור הזה, אמנם בספר מנחת-כהן דעתו להלכה, דאפילו לשיטת רבינו תם הארבעה מילין הם זמניות ובימי הקיץ מאריך יותר, ולא נאמרו דברי הגמרא רק בזמן ניסן ותשרי שהימים והלילות שוין, מה שאין כן בשאר ימים משתנה הענין לסי הזמן [אך למעשה מסיק שם שאין לסמוך על סברא זו רק להתחמיר, וכגון במוצאי-שבת, ולא להקל], וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם בשם מהר"ל, ולענין קבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו [ורצה לומר, שמתחלק הזמן דמעמוד-השחר עד צאת-הכוכבים, שבתוכו נכלל הזמן דר' מילין גס"כ אחר שעותיו], וכן הוא גם דעת הגר"א בביאורו, וכל שיעורי הגמרא, בין דר' מילין שהוא עד צאת כל הכוכבים לשיטתו, ובין דג' רבעי מיל שהוא זמן בין השמשות, הכל הוא בזמן ניסן ותשרי, מה שאין כן בזמן אחר משתנה לפי הזמן, ובימי הקיץ הבין השמשות מאריך הרבה יותר. וכן כתב הגר"א עוד, דשיעורי הגמרא לא נאמרו רק באופן ככל, אבל במדינותינו שנוטין לצד צפון, הבין השמשות מאריך תמיד יותר, וכן כתב ספר מנחת-כהן; ומי הוא בזמננו שיוכל לכרך הזמן בצמצום, על-כן במוצאי-שבת יש לזהר מאד אפילו לדעת הגאונים והגר"א שלא לעשות מלאכה עד שיראו הג' כוכבים בינונים, שזהו הסימן המובהק ללילה הנאמר בגמרא בכמה מקומות [בברכות ב' ע"א ופסחים ב' ע"א ומגילה כ' ע"ב], וקודם לכן לא הוי לילה ודאי, וסימן זה שייך בכל מקום ובכל זמן, אך מפני שאין אנו בקיאים בבינונים צריך קטנים וכדלקמיה, ועיין בסימן רצג מה שכתבנו אודות 'הכסף העליון ושהו לתחתון', מה ששייך גם-כן לענין מוצאי-שבת. ולדעת רבינו תם צריך להמתין במוצאי-שבת מלעשות מלאכה עד זמן ד' מילין, שהוא על-כל-פנים שיעור שעה וחומש מעת התחלת השקיעה, שלדעתו אז זמן יציאת ג' כוכבים בינונים, ונכון לכתחלה לצאת דעת רבינו תם וכל הני רבוותא המחזיקים בשיטתו, שלא לעשות מלאכה במוצאי-שבת עד שיושלם השיעור דר' מילין. ועיין מה שכתבנו לקמן בסימן רצג בביאור הלכה דיבור המתחיל 'עד' בסוף הדיבור מה שכתבנו שם. ולענין שעות זמניות בימים הארוכים נראה, דאם רואה שהכסף העליון ושהו לתחתון, דהיינו שנשקע האודם מן כל כיפת הרקיע בצד המערבי, ויש גס"כ ג' כוכבים, אין צריך להחמיר להמתין על שעות זמניות בימים הארוכים אפילו לדעת רבינו תם [נראה אלו שני הסימנים גס"כ נאמרו בגמרא [שבת ל"ה] על זמן הלילה, ואיתא גס"כ שם בגמרא דאביי הוה מסתכל על סימנא דהכסף, עיין שם בגמרא, ומשמע דבסימן זה לבד היה מסתפק, ונהי דאין אנו בקיאים כל-כך כמותם, על-כל-פנים בהצטרף גס"כ סימן הכוכבים, בוודאי שוב אין לנו להחמיר יותר, ומוטב לנו לומר שאין אנו בקיאים בחשבון האופקים שמשתנה החמה בתהלוכותיה לפי המקום הזמן, ועל-כן אין אנו יודעין היטב חשבון הד' מילין שהוא רק סימן אחד, ויש לנו במה לחלוק, משנאמר שאנו טרעין כאלו השני סימנים]: * איזה זמן. עיין במשנה ברורה שכתבנו דלא סגי וכו', כן כתב הרא"ש בכיצה פרק המביא, והובא בבית-יוסף. וכתבו הפוסקים דלא אתברר שיעורו מן הגמרא, ונראה דעל-כל-פנים הוא פחות מכדי ג' רבעי מיל [דאי לאו הכי ישאר קושיית תוספות בראש-השנה דף ט ע"א ד"ה ורבי עקיבא, כמה שהקשו מהא דאיתא בשבת 'ספק חשיכה', עיין שם], ולכן סתמתי במשנה ברורה כחיי-אדם: * ושיעור זמן בין השמשות וכו'. הנה

שער הציון

(יט) חיי-אדם: (ז) מגן אברהם. ולדעת החק"עקב בסימן תנט ולדעת הגר"א שם הוא מעט יותר:

הלכות שבת סימן רסא

עג באר הגולה

וחמש-מאות אמות (כד) *קודם הלילה: הגה ואם רוצה *להקדים ולקבל עליו השבת *מפלב וסם ליה חסדיה המנחה ואילך, (כה) הרשות בידו (טור ואגור בשם תוס' פ' תפלת השחר). (ועיין לקמן סימן רסז) ג' *מי → שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש (כו) בראש האילנות. ואם הוא (כז) יום המעונן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום. ואם הוא בשדה שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום: ד"אחר (כח) עניית 'ברכו', אף-על-פי

משנה ברורה

לעיל בסעיף-קטן ו, ולכתחלה אין להמתין עד הרגע האחרון, רק יקדים הדלקתם משעה שהשמש בראשי האילנות, כדלקמן. ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או על-כל-פנים שליש שעה קודם שקיעה, אשרי לו, שהוא יוצא בזה (כט) ידי שיטת כל הראשונים. ולענין מוצאי-שבת, עיין בביאור הלכה שביארנו בשם הפוסקים, דלכולי עלמא השיעור דשלוש רבעי מיל משחנה לפי הזמן והמקום, ולא נאמר זה בגמרא אלא באופק בכל ובזמן ניסן וחשירי שהימים והלילות שווים, ובמקומותינו שנוטה לצד צפון העולם, מתארך הרבה יותר, על-כן יש ליוזר מאד שלא לעשות מלאכה במוצאי-שבת אף שנאתא זמן רב אחר השקיעה, עד שיראו שלשה כוכבים קטנים, וכדלקמן בסימן רצג סעיף ב, ועיין שם במשנה ברורה וביאור הלכה: (כד) קודם הלילה. לילה נקרא מן התורה לכל דבר, משיראו שלשה כוכבים. ועיין בביאור הלכה: (כה) הרשות בידו. ונאסר בעשיית מלאכה, אבל אם קיבל עליו השבת קודם פלגי-המנחה, אין בקבלתו כלום. ופלגי-המנחה נקרא שעה ורביע קודם הערב, ועיין לעיל בסימן רלג שהוא שעות זמניות, דהיינו, בין שהיום ארוך או קצר מתחלק ל"ב חלקים, ותלק ורביע קודם הערב הוא פלגי-המנחה. גם כתבנו שם דיש דעות בין הפוסקים אם שעה ורביע הזו הוא קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים, על-כן לעניננו, בדיעבד אם קיבל על עצמו לשם חוספח שבת עד שעה ורביע שקודם השקיעה, יש להחמיר שלא לעשות מלאכה: ג' (כו) בראש האילנות. או בראשי הגגות הגבוהים: (כז) יום המעונן וכו'. והוא הדין כשיש לו מורה-שעות שהולך בטוב, ויודע על-ידי-זה אימתי הוא זמן השקיעה, יכול לסמוך עליו [ברכיי-וסף בסימן שלא: ד' (כח) עניית 'ברכו'. משום שהוא התחלת תפלת ערבית של שבת, לכך הכל פורשין אז ממלאכה, וכדלקמן בסימן רסג סעיף י, שהוא כמי שקיבל עליו קדושת שבת בפירוש, ואסור אז בכל הסייגים והגדרים שגדרו חז"ל לשבת, (כצ) כגון לכנוס למרחץ להזיע בעלמא, וכל-שכן ברחיצה בחמין, (כג) וכי האי גוונא בכל השבותין. ובא המחבר להשמיענו, דאפילו אותן דברים שהתירו בבין-השמשות, כגון עירובי חצרות והטמנה, (כד) שהוא בודאי לצורך שבת, והוא הדין כל שבות שהוא לצורך מצוה, אפילו הכי אסור כאן, והטעם, (כה) דכיון דקיבל עליו שבת בפירוש, אף שהוא זמן

ביאור הלכה

בשבת ל"ה אמרינן: הלכה כרבי יהודה לענין שבת והלכה כרבי יוסי לענין תרומה, והוא הדין לענין מוצאי-שבת, כמו שכתבו הפוסקים. ולכאורה יש לעיין, כיון דטעמו דרבי יוחנן שפסק כן הוא משום ספיקא, כדמוכח שם בגמרא, אפשר דלא מחמירין רק לענין ואורייתא דספיקו לחומרא, אבל לענין כל השבותין, אפילו אם נסבור דגורו עליהן בין השמשות, הוא רק בבין-השמשות דרבי יוסי. אמנם מסתימת לשון השולחן-ערוך משמע דקאי גם על הא דסעיף א דמירי בשבותין שהם דרבנן, וכן מוכח מרמ"א בהג"ה בסעיף א, ובעין זה משמע גם-כן ל"ה עמוד ב' בחוספות דיבור המתחיל הקשה וכו', עיין שם בסוף דבריהם, וכן מוכח מהרמב"ם שכתב בפרק ה' מהלכות שבת הלכה ד: משתשקע החמה הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום, ובפרק כ"ה הלכה י' בענין השבותין כתב סתם 'בין השמשות', הרי מפורש שמשקיעת החמה שהוא בין-השמשות דרבי יהודה אסור השבותין האמורים בבין-השמשות. ואמנם בדבר דאוליין ביה לקולא בבין-השמשות ותליין שהוא לילה, כגון לענין תענית-יחיד [עיין ברא"ש פרק כמה מדליקין סימן כד, ובסימן תקס"ט סעיף א בביאור הגר"א שם], משמע מדברי הרא"ש, וכן הוא גם-כן בחידושי הרשב"א בשם רבינו יונה, שהוא אפילו בבין-השמשות דרבי יהודה, ולפי זה לענין ספירת העומר, לדעת המקליין בבין-השמשות בסימן תפ"ט יהיה מותר אפילו בבין-השמשות דרבי יהודה, וכן לענין שבות בין-השמשות לצורך מצוה, דקיימא לן בסימן שמ"ב דלא גזרו עליה, ולדעות האחרונים שסוברין שם שהוא אפילו במוצאי-שבת יהיה גם-כן מותר לפי זה גם בבין-השמשות דרבי יהודה, אף דלרבי יוסי הוא עדיין ודאי יום ולא בין-השמשות. אך יש לעיין, לפי מה שכתב הגר"א בביאורו וכן בספר קרבן-נתנאל, והתמלאו שניהם על הרא"ש כמה שמקיל לענין תענית, משום דהא קיימא לן לחומרא הלכה כרבי יוסי, ואם-כן לדריה לא הוי אפילו ספק לילה קודם לכן, וחרי קולי לא מקילינן לומר דספיקא מותר והלכה כרבי יהודה, דגם זה הוא ספק, אם-כן אפשר כענינו גם-כן, לענין שבות במוצאי-שבת או לענין ספירה גם-כן לא מקילינן משום ספיקא דרבנן, כיון דלרבי יוסי אפילו ספיקא לא הוי: * קודם הלילה. לילה נקרא מן התורה לכל דבר, משיראו הג' כוכבים בינונים, ופניו שאין אנו בקיאין בין גדולים לבינונים, על-כן צריך לפרוש ממלאכה אפילו לדעת רבינו תם ג' רבעי מיל קודם שיתראו שום כוכבים, וכן כתב המנחת-יכהן, ופשוט. ודע, לפי מה שידוע שנשחנה השיעור ד' מילין לפי האופק והזמן, וכמו שכתבנו לעיל, ובמדינותינו וגילות היהודות הכוכבים קודם השלמת השיעור ד' מילין, לא יוכל לעשות מלאכה בערב-שבת עד השלמת הזמן המבואר בשולחן-ערוך אפילו לדעת רבינו תם, כי כבר חשך היום באותו הזמן והוא לילה או על-כל-פנים ספק לילה, אלא יפרוש על-כל-פנים חצי שעה [ובכלל בו זמן בין-השמשות ותוספת שבת, וכמו שכתב בספר חיי-אדם] קודם הזמן שרגילות להתראות הכוכבים באותו מקום. וכל זה לדעת רבינו תם, אבל כבר כתבנו לעיל לדעת הגאונים צריך לפרוש ממלאכה תיכף אחר שקיעה, דמתחיל בין-השמשות: * להקדים וכו'. הגה לפי מה שכתב המחבר לקמן בסימן תנ"ט סעיף ב מוכח דסבירא ליה דיי"ב שעות היים נחשב מעמודי-השחר

שער הצינון

(כ"ה) היינו אפילו לשיטת רבינו אליעזר ממיין, ואפילו אם נסבור דמיל הוא כ"ד מינוט¹, ויוצא בזה מדינא גם התוספת-שבת להרבה אחרונים: (כ"ג) ברכות כ"ז: (כ"ג) מגן-אברהם ושי"א: (כ"ד) מגן-אברהם: (כ"ה) ביאור הגר"א בסימן שצג ושאר פוסקים:

תרגום: I דקוח.

הלכות שבת סימן רסא רסב

ט בחי'יוף (כט) שעדיין יום הוא (ל) * אין (ו) [1] מערבין ואין טומנין, משום דהוא קבליה לשבת עליה. וולדידן הוי אמירת 'מזמור שיר ליום (ט) השבת' (לא) כעניית 'ברכו' לדידהו: L

רסב לקדש השבת בשולחן ערוך וככסות נקיה, וכו ג' סעיפים:

א *אסדר (ב) (א) שולחנו ויציע (ב) המטות [*] ויתקן כל עניני הבית, כדי שימצאנו (ג) ערוך

באר היטב

דתוספת הוא לי יום, חלק י"ב משנה, ד"מ בשם מהר"ם, וכ"כ הבי"ח, עיין ע"ת ומ"א: (ו) מערבין. אפילו לדבר מצוה, והיה דאסור ליכנס למרחץ אפילו להוציא, ברכות דף כו. עיין כנה"ג ובתשובת חכם צבי סי' יא: (ז) השבת. ובמדינות אלו אין נוהגין לומר מזמור, ולכן עניית ברכו הוי קבלת שבת, ד"מ, וכ"כ בס"י רסג ס"י. ועתה נוהגין לומר מזמור, ואפ"ה אין מקבלין שבת ועושין כל מלאכות עד ברכו, דמעיקרא הכי קבלו עליהו, ב"ת, מ"א:

(ב) שולחנו. האר"י ז"ל הקפיד מאד לאכול על שולחן של ד' רגלים

אחר עניית ברכו שכן הסתם מקבל קדושת שבת משה השמיט רעת המיקל, ע"ש:

[*] ויתקן כל עניני הבית. הנכון לתקן הכל מפלגהמנחה קודם קצת או אח"כ קצת, ולא ביום הששי בבוקר או לעת ערב ממש, כ"כ בשכנה"ג ובר"י:

משנה ברורה

הרבה קודם בין-השמשות, חמור מבין-השמשות בלי קבלה וולפי זה לא יצויר ההתירא דבין-השמשות הג"ל לענין עירובי חצרות והטמנה וכי האי גוונא רק אם הוא במקום שאין שם צבור, דאי לאו הכי בוודאי רוב הצבור קבלו כבר שבת בבין-השמשות, והמיעוט נמשכין אחריהן בעל-כרחן, וכמו שכתב בסימן רסג סעיף יב ויג, עיין שם. ועיין בביאור הלכה בשם הרבה אחרונים שכתבו, דדוקא על-ידי 'ברכו' שהוא קבלת שבת של צבור, אבל אם יחיד קיבל עליו שבת מבעוד יום לא חמיר מבין-השמשות, וכן משמע ממגן אברהם סעיף-קטן ז: (כט) שעדיין יום הוא. רוצה לומר, אפילו הוא (כו) זמן הרבה קודם בין-השמשות, (כז) כל שהוא אחר פלג המנחה: (ל) אין מערבין. אפילו לדבר מצוה: (לא) כעניית 'ברכו'. דמסתמא כיון שמזכיר שבת הוי כקבלה. וכתב המגן-אברהם: ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וגו', ואפילו הכי עושין כל המלאכות עד 'ברכו' [והיינו כשהזמן הוא קודם בין-השמשות], והטעם, משום דמעיקרא הכי קבלו עליהו ואין מתכוונים בזה לקבלה. וכל זה בזמן המגן אברהם, אבל במקומותינו המנהג כהיום, מיד שאומרים 'מזמור שיר' מקבלין הצבור שבת עליהו, ואסור בכל המלאכות אפילו עדיין היום גדול [פמ"ג ודה"ח]. וכתב בספר דרך-חכמה, דהוא הדין במקומות שנוהגין לומר לכה דודי ומסיימין 'בואי כלה', הוי קבלת שבת ממש. ועיין בתוספת-שבת:

א (א) שולחנו. מערב שבת ללילי שבת: (ב) המטות. שיושבין עליהן, (ב) וטוב שתהיה מרעצת גם המטה שישן עליה: (ג) ערוך וכו'. שזהו כבוד שבת. ואמרו חכמינו ז"ל: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב-שבת מבית-הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. כשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מרעצת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שיהא כן לשבת הבא, ומלאך רע עונה אמן בעל-כרחו; ואם לאו הוא להיפך, חס ושלום. (ג) טוב לפנות קורי עכביש

מהבית מבעוד יום, לנקות את הבית לכבוד שבת. (ג) וטוב ליזהר בסעודת הלילה שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשולחן, אם אין דרכו לכבד את הבית ברבר המותר [עיין סימן שלזן] אחר סעודה זו, כדי שלא ינול את הבית, וכן בסעודת שחרית אם אינו

שער הציון

(ו) מגן אברהם בסעיף-קטן ז: (ז) דרך-החיים: (ב) עיין בי"ח: (ג) ר"ח, מגן אברהם: (ג) עיין במגן אברהם ושולחן ערוך הגר"י:

שערי תשובה

[1] מערבין. עיין בה"ט. ועיין בשו"ת חכם צבי סימן יא שכתב בספר האוסר תגה מאד שיהיה חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא מבין-השמשות שהוא ספק אסור סקילה כו'; ועיין מח"ב שכתב ליישב זה והאר"ך בענין זה וכתב דאם קבלו הצבור יש להחמיר, כמ"ש הבי"ח סעיף ד, אבל אם קבלו לשבת ביחוד יש להחיר כסברת רבינו יואל וכמ"ש הח"צ דמסתמא פוסקים ראשונים משמע כ"י, וכן נראה דעת הש"ע לקמן סימן שצג, ואפשר דגם רבינו שמריה דאסור מודה ביחוד, אף דמהטור משמע דאסור אף ביחוד, ע"ש. ועיין בדגול מרבהו, ולקמן שצ"ג מיירי דאמר שמקבל תוספת שבת, א"כ אינו רק עשה, משה"ש יש להקל בשבת, אע"ג דהמלוגתא שבמדיני על אחר עניית ברכו, מ"מ המחבר נמשך אחר לשון הטור שם, משאיכ כאן מיירי אחר עניית ברכו שכן הסתם מקבל קדושת

[*] ויתקן כל עניני הבית. הנכון לתקן הכל מפלגהמנחה קודם קצת או אח"כ קצת, ולא ביום הששי בבוקר או לעת ערב ממש, כ"כ בשכנה"ג ובר"י:

ביאור הלכה

בשבת והוא מטור לכל, בוודאי החיוב על-פי הדין לכלי עלמא להדליק קודם השקיעה. אחר-כך מצאתי זה בשולחן-ערוך של הגר"ז שהוהיר מאד על הדבר, עיין שם, וכתב שם עור, דאם יהיה איזה אונס ח"ו שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לאינר-יהודי להדליק גרות של שבת והיא תבדק עליהן הברכה, ותבוא עליה ברכת טוב ותקבל שכו על הפרשה, עד כאן לשונו. ועיין לקמן בסימן רסג כמה שכתבתי במשנה ברורה סעיף-קטן כא בשם האחרונים, שדעתם, דאין לאשה לברך בזמן שהאינר-יהודי מדליק: * אין מערבין. היינו עירובי חצרות, כמו שפירשהו במשנה ברורה, וכן מפורש במרדכי סוף פרק במה מוליקין, דהדין הוה גובע ממנו [ולמלא על הטור-מגרים שרוצה לומר דהכא איירי המחבר בעירובי-חצרות]. ועיין במרדכי שם שרובא יואל חולק על זה ומתיר, והמחבר סתם טה כדעת המחמירין בזה [וכן הרמ"א בסימן רנג סעיף ב בהג"ה סתם להחמיר]. והנה בשולחן-ערוך סימן שצג סעיף ב הביא פלוגתא בזה, ומשמע שם דהוא נוטה יותר לדעת המתירים שטובים דמה דהתירו בין-השמשות הוא אפילו אם קיבל עליו שבת גס-יכן, וכדי שלא יסתרו אהודי מתלקים רבים מן האחרונים [הלא המה האליה רבה לחד תירוצא, והביאו המר"מגדים, המחזיק-ברכה שהובא בשער-תשובה השולחן-עצ"שטיס] ואומרים דשם איירי ביחוד שקיבל עליו שבת, והכא דקבלת שבת של 'ברכו' שהוא על-ידי צבור חמיר טפי, ועיין בס"י בסימן תרא דפוסק דמותו לערב אפילו אחר שקיבל עליו שבת, וכן בדרך-החיים מצד לפסוק דכל שבות לצורך מצוה מותר אפילו אחר שקבלו הצבור שבת, ואפילו בחצי שעה שקודם חשיכה, והטעם, ולא חמיר הזמן הוה מבין-השמשות, ובוודאי לא היה רעת הצבור לקבל על עצמם התוספת שיהא חמיר מבין השמשות עצמו, עיין שם; ומכל מקום התוספת שהביאו הפוסקים ראייה ממנה להחמיר אינה מותרת כסברתו, עיין במרדכי. ועיין בביאור הגר"א בסימן שצג, ומשמע מדבריו דהוא מצדד יותר לדעת האוסרין, והביא דגם דעת הרמ"א כן בסימן רנג סעיף ב בהג"ה. ומכל מקום נראה לעניות דעתי, דבהשטף עור איזה ספק יש להורות להקל בענין זה, כגון שהוא שתי שעות קודם חשיכה, דלכמה פוסקים הוא קודם פלג-המנחה ואין בקבלתו כלום; ואף דמהר"י נקט לעיל בהג"ה 'שעה או שתי', אפשר ולא נקטו רק לענין מלאכה דאורייתא של הדלקה, וחל קבלתו ואין מותר רק על-ידי אינר-יהודי, אבל לענין שבות במקום מצוה יש להקל אפילו על-ידי עצמו אם הוא שתי שעות קודם חשיכה:

* יסדר שולחנו. היינו, בחודר שהוא אוכל שם, בוודאי צריך לכסות

הלכות שבת סימן רצג

רצג דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים:

א מהא דרבי יוסי שבת קי"ח ב רביעי יונה בתחלת כרכות מהא דשבת ליה ג' הרי"ן שם בשבת על-פי הירושלמי

א (א) *מאחרין תפלת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש: ב יצריך ליזהר (ב) מלעשות מלאכה (א) *עד *שיראו [*] (ד) *שלשה כוכבים קטנים, יולא יהיו מפוזרים

76

שערי תשובה

אכל בברכת אריא רצה כו' אומרים במנחה וינחמו בס', וכמבואר בסימן רסה, ע"ש. ועיין בש"צ שצ"ל כעמך ישראל עפ"י סוד כידוע ליי"ח. וכי מהר"ק"ש: אם נמצא טעות בס"ת במנחה מוציאין אחרת וה"ה כב' וה', ע"ש, וכתב מח"כ דאותר שנהגין להוציא אחרת אף בדיוק בעלמא ה"ה בשבת במנחה וב' וה' מוציאין: [*] ג' כוכבים קטנים. ועיין לעיל סימן רלה מ"ש שם. ועיין בדגול מרובה דאף כשרואה ג' כוכבים שאינם רצופים וממתין מעט אחר-כך מותר לעשות מלאכה, דעיקר טעם רצופים משום תוספת מחול על הקודש, וכיין שהמתין מעט

וכתב שאין תלוי בס"ת ואפילו המתפלל בביתו ביחיד צריך לאמרו, ונראה מדבריו שצריך שתקדים אמירת ובה לציון ופסוק ואני תפילתי להוצאת הס"ת, וכתב בשם מטה יהודה לאמרו אפילו ביחיד, והש"צ כתב דמנהגן תורה עפ"י סוד הדבר וגם עפ"י הפשט, ע"ש. וכתב בא"ר בשם מהר"ל, כשהיה מאחר לבוא עד שסיימו קריאת התורה היה מתפלל עם הצבור ואח"כ קרא הפרשה, ע"ש. ועיין בט"ז בשם הב"י ש"ל יום מנחה וקרושה כו' שהרי אומר ינחמו בו כו', ועיין בש"צ שכתב ש"ל מה שאמר יעקב ובניו ינחמו בו כו', וכנ"מ מהא"ר, ע"ש,

משנה ברורה

א (א) מאחרין וכו'. היינו, אף דמן הדין סגי במה שיתעב מלעשות מלאכה עד הזמן המבואר בסעיף ב,

(ב) מכל מקום לכתחלה ראוי ונכון וכן מנהג כל ישראל לאחור את התפלה, כדי שיתוסף יותר מחול על הקודש. המנהג לומר קודם מעריב המזמור 'אלהים יחננו' [תהלים סז] ועוד מזמורים, כנזכר בסידורים. ואם יחול תשעה באב במוצאי-שבת אין מזמרין, דאז אין זמן חנינה, וכן כשיחול יום-טוב במוצאי-שבת גם-כן אין המנהג לומר; כתב הפרי-מגדים, דאפשר משום דאין אומרים תחנה בשבת ויום-טוב, מה שאין כן בכל שבת יוכל לאמרו משחשיכה קודם מעריב. ועיין לעיל בסימן מט בשם חוות-יאיר, דתהלים מותר המורגל בו לומר בעל-פה, ומה טוב ויפה המנהג הזה: א', כדי ללוות שבת שנקראת כלה מלכתא בשירות ותשבחות, וכדאיתא במדרש; ועוד, כי על-ידי-זה נתאחר המעריב וניתוסף מחול על הקודש, וגם כדי שלא יבואו לדבר בדברים בטלים. אחר-כך מצאתי בכנסת הגדולה סימן רלה כעין מה שכתבתי:

ב (ב) מלעשות מלאכה. עיין לקמן בסימן רצט סעיף י: (ג) עד שיראו. וקודם לכן אסור משום ספק יום. ומדינא סגי בשלשה כוכבים בינונים, אלא (3) שאין אנו בקיין בזה, ושמא הן גדולים הנראין ביום, לכן אנו מצריכין קטנים:

ד (ד) שלשה כוכבים קטנים. עיין ליקוטי פרי חדש על יורה-דעה שכתב, דאם הרקיע מזהיר כעין אורה של יום, תו לא נחשב אותו הזמן רק בין-השמשות, והביאו הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו ביוורה-דעה סימן רסב, עיין שם. ובביאור הגר"א בליקוטיו שם כתב, דאם נסתלק האדמימות מן כל כיפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה, אין אנו חוששין במה שמוהיר. ודע עוד, דבספר תפארת-ישראל בפרק ב דשבת מצריך שלשה קטנים לבד שלשה בינונים, ולא ידעתי מקורו; ואולי דטעמו שמא אנו טועין בדבר וגדולים הם, לכך אנו צריכין עוד כוכבים הגדולים מהם, ומזה אנו יודעין שעל-כל-פנים הם אינם גדולים. ולפי מה שכתב בשערי-תשובה סימן רלה בשם המטה-יהודה והברכ"י-יוסף, עיין שם, ניחא דברי התפארת-ישראל בפשיטות, אולם שארי אחרונים לא הזכירו דבר זה [ואפשר דאם בשארי מקומות הרקיע מעונן ולא יכול לראות עוד כוכבים, יש להקל לכולי עלמא]. ונראה לי, דלפי מה שכתב הגר"א דבעינן שיסתלק האדמימות מן כל כיפת הרקיע באותו צד ששקעה החמה ואז מועיל השלשה כוכבים,

שער הציון

(ב) בי"ח ופרי-מגדים: (3) בית-יוסף ומגן-אברהם:

הלכות שבת סימן רצג רצד

באר הגולה קנב

(ה) אלא רצופים. ואם הוא יום המעונן, ימתין (ו) עד שיצא הספק (ז) מלבו: ג ימי שהוא אנוס, (ח) כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, (ט) יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה (ב) (י) ולהבדיל מיד, "אבל לא יברך על הנר וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים: הגה ונוהגים לומר 'והוא רחום' [*] ו'ברכו' באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש (א"י):

ד ברכת כ"ז לפיכך הטור בשם רב האי התוספות הרא"ש והמוד"ק שם ה טור

רצד דיני הבדלה בתפלה, ובו ה' סעיפים:

א (א) *אומרים הבדלה (ב) ב'חונן הדעת'. *ואם טעה ולא הבדיל, משלים תפלתו

באר היטב

שערי תשובה

(ב) ולהבדיל מיד. ומ"מ ימחץ עם הק"ש עד צאת הכוכבים, מ"א. משנה ברורה

הרי הוסיף, ע"ש: [*] וברכו באריכות נועם. וכתב בהלכות גדולות סוף הלכות ביאור הלכה

(ג) נראה דמועיל או בשלשה כוכבים קטנים לבד: (ה) אלא רצופים. משום תוספת שבת. והוא הדין כשרואה שלשה כוכבים קטנים שאינם רצופים וממתין מעט אחריו, מותר לעשות מלאכה, דעיקר טעם הרצופין משום תוספת, וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף [דגול מרכבה]: (ו) עד שיצא. מה שלא זכר השולחן-ערך שמתין השיעור ד' מילין מעת תחלת השקיעה, לפי מה שפסק לעיל בסימן רסא סעיף ב — דאפשר דמיירי דלא נודע לו גם זמן השקיעה משום הענין: (ז) מלכו. ואם יש לו מורה-שעות שהולך בטוב, ויודע בבירור שהיה אחמול בזה הזמן לילה על-פי הדין, דהיינו שלשה כוכבים קטנים, נראה דיוכל לסמוך על זה, וכן כתב בברכיי"וסף דיוכל לסמוך על מורה-שעות: ג (ח) כגון שצריך וכו'. היינו, שהולך מביתו מבעוד יום עד סוף התחום ויושב שם עד הערב, כדי שמיד שיחשך ילך לדבר-מצוה הנחרך לו, (ד) ומיירי ששם לא ימצא לו כוס להבדיל עליו: (ט) יכול וכו'. ומכל מקום כתבו (ס) האחרונים דאין לעשות כן, דכבר תמוה הוא לרבים, גם שם יבואו להקל במלאכה, (י) ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב, בוודאי מדינא אסור להקדים מעריב במוצאי-שבת. ואף דבערב-שבת יש שמקילין, היינו משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש, מה שאין כן במוצאי-שבת: (י) ולהבדיל מיד. ומכל מקום (י) ימתין מלקרות קריאת שמע עד צאת הכוכבים: L

שכירנו דאף לשיטת הגר"א יש ליזהר בזה, משום דבמדינותינו שגוטין לצד צפון הבין-השמשות מאריך תמיד יותר, ואין לנו סימן אחר ללילה זולת הכוכבים. וראיתי אנשים המהדרין בתנוכה לצאת רעת הגר"א להדליק הנרות בהקדם אחר שקיעה, שטועין ברבר ומורדין עצמן גם במוצאי-שבת כבוד שלא חשך היום לגמרי, וטומכין עצמן על שיטת הגר"א הבין-השמשות אינו ארוך כל-כך כידוע, אבל הוא טעות, דג כוכבים צריך לכולי עלמא נואין אנו בקיאינן בכינונים וצריך קטנים, וכמו שפסק בשולחן-ערך, וזהו הסימן המובהק ללילה, כדאיתא ברכות דף ב ושבת ל"ה ומגילה כ', וקודם לכן הרי ספק לילה: * כגון שצריך להחשיך וכו'. מוברי המגן-אברהם משמע, וכדי שלא יתפלל בדרך במהלך בלבד, מותר לו להקדים להתפלל בביתו. ולא העתקתי, משום דהרי בסעיף-קטן ה כתב דימתין לקרות קריאת שמע עד צאת הכוכבים ולא יסמוך גאולה לתפלה, וכבר כתב בעצמו בסימן פט דהעולם סומכין עכשיו אמאן דאמר דסמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה מעומד, וכן כתב בספר תוספת-שבת:

* אומרים הבדלה ב'חונן הדעת'. עיין במשנה ברורה מה שכתבנו לענין אם שכח ולא התפלל ערבית, והטעם בזה, דהנה המעיין בהרדב"ז יראה דהוא סובר דבכל גוהי אינו צריך להזכיר 'אתה חוננתני בשחרית, והמגן-אברהם סובר דבכל גוהי צריך להזכיר, והיינו בתפלה שניה שהיא להשלמה, וכמו שפירשו התוספת-שבת והפרי-מגדים ודלפירוש הגאון רבי עקיבא איגר שהוא בתפלה ראשונה יקשה, אמאי אמרו בגמרא דטעה ולא הבדיל בתפלה אינו חודר מפני שאומרה אחר-כך על הכוס, ומשמע דיוצא בזה, ואמאי, יאמרנה גם-כן עוד בתפלת שחרית, דהא עיקר תקנתא הוא בתפלה, וכקושיה המגן-אברהם. ועוד, דאמאי כתב השולחן-ערך בסעיף ב דאם סובר שאף למחר לא יהיה לו כוס צריך לחזור ולהתפלל, ואמאי, הא יוכל לקיים מצות הבדלה בתפלת שחרית, דהא עיקר תקנתא בתפלה היה ועדיף מכוס; אלא על-כרחך דעיקר הבדלה נתקן בתפלת ערבית ולא בתפלת שחרית, ונהי דקודם שהתקינו להבדיל על הכוס [וכדאיתא בגמרא] על-כרחך היה הדין דאם לא הבדיל במוצאי-שבת בתפלה או שלא התפלל ערבית כלל היה צריך להבדיל בתפלת שחרית, אבל לאחר שנתקן על הכוס אין שייך שם הבדלה בתפלת שחרית כלל, אלא דסברת המגן-אברהם דכיון שהוא מתפלל בשחרית תפלה שניה כשכיל ערבית יש לה דין תפלת ערבית וצריך להזכיר בה [הבדלה]. ועיין כאליה רבה דנשאר בצריך עיון אם כהרדב"ז או כהמגן-אברהם, דקושיה המגן-אברהם שחקשה על הרדב"ז אינה קושיה להמעיין גופא, וכמו שהעיר כבר הברכיי"וסף [והאמת שלא היה לפניו ספר הרדב"ז כי אם מה שהעתיקו העולות-שבת בקצרה]. ועליכן נראה לעניות דעתי להכריע כמו שכתבתי, דאם לא הבדיל מאתמול כלל שיש עליו עדיין עצם החיוב, וכמו שכתב הרא"ש בפרק מי שמתו לענין אתן, עיין שם היטב, יזכיר עתה בתפלה, והיינו בתפלה שניה, וכמו שהכרחתי מברבי השולחן-ערך דבתפלה ראשונה אין להזכיר כלל, אבל אם כבר הבדיל בלילה על הכוס, שכבר יצא בעצם המצוה, אין כדאי להזכיר עתה בתפלה, דאולי לא נתקן השלמה לרבר שיכול לצאת בו מצד אחר, וכמו שכתב הרדב"ז: * ואם טעה ולא הבדיל וכו'. הוא הדין ביום-טוב שחל במוצאי-שבת, אם לא אמר יותדיעני אינו חודר, מפני שמוכיר אחר-כך הבדלה על הכוס של קידוש. ואם טעם אז אחר התפלה קודם שאמר הקידוש של יקנה"ו, גם-כן צריך לחזור לראש התפלה כמו

שער הצינון

(ג) דהא כששלים בין-השמשות דרבי יזרחה, והיינו בשחסיף העליון והשוה לתחתון, מתחיל תיכף בין-השמשות דרבי יוסי [לפי מה שכתב הגר"א, או עד כדי מ"ט אמה, הוא לערך חצי מינוט¹ להשולחן-ערך], וכמו דאמרין בגמרא שם, והיינו שני כוכבים כינונים, וכמעט תיכף יוצא הכוכב השלישי, וכדמוכח שם דהוא כהרף-עין, וממילא תו אין להסתפק שמא גדולים הם: (ד) מגן-אברהם ושי"א: (ה) רש"ל ובי"ח ומגן-אברהם ושי"א: (ו) פשוט: (ז) מגן-אברהם ושי"א: (ח) גמרא: (ט) מגן-אברהם בשם ירושלמי. רש עוד טעם בגמרא, מפני שהיא ברכת חכמה [היינו להכיני להבדיל בין קודש לחול], קבעה בברכת חכמה:

תרגום: I חצי דקה.

ספר

אגרות משה

אורח חיים

חלק רביעי

זהם מה שחנני השי"ת להשיב לשואלים אותי מתלמידי וחברי דבר
ה' זו הלכת, וגם מה שבאתי בכתובים לגדולי תורה
להשתעשע בדברי תורה.

מאת

משה פיינשטיין

ר"מ מתיבתא תמארת ירושלים בנוא יארק
ומלפנים אבדיק ליובאן, פלך מינסק

בן אאמו"ר הצדיק חסיד ועניו מרן ר' דוד זצ"ל
שהיה אבדיק אחזא וסמראבין ברוסיא

ובק"ג פ"א סימן ל"ד אינו אוסר אלא בנתבשלה כמאב"ד אטו לא נתבשל כמאב"ד אבל בנתבשל כל צרכו אינו אוסר, אבל יותר משמע ברמ"א שיש לזוהר אף במבושלת כל צרכה לכתחילה כהתפא"ש אבל רק לזהירות בעלמא להרחקה יתירא, אבל אפשר דהזהירות בעלמא שמשמע מהרמ"א הוא אחר שהעבירן מע"ג האור, וע"ז הקיל במ"ב ס"ק קי"ז עוד יותר דכתב דלא גהיגין להחמיר בזה ואף הרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש עיי"ש, אבל בעודה על האש אולי יודה להתפא"ש דהוא איסור מדרבנן, אבל לאחר שהוסר מן האש כתב שם התפא"ש דלא שייך בשול כלל בהגסה, וכונתו מוכרחין לומר דהוא במבושל כל צרכו להרמב"ם ובמבושל כמאב"ד לרש"י, כמפורש ברמב"ם פ"ג הי"א ובש"ע שם, ולכן למעשה יסיר אותה למקום שהיד סולדת בו בפח ויקח ממנה ואח"כ יחזירנה לעל גבי האש.

דידו,

משה פיינשטיין

סימן סב

זמני שקיעה, בין השמשות וצאת הכוכבים

7 בע"ה כ"ה שבט תשל"ט.

מע"כ חתני אהובי כבני הרב הגאון ר' משה דוד בן מחותני האהוב הגאון ר' יצחק אייזיק טענדלר שליט"א.

→ הנה כאשר אנחנו לא שייך שיהיה לנו הכרעה בדברי רבותינו הראשונים אף כשיש קושיות על איזו שיטה לכן ודאי יש לנו להחמיר בענין זמני השקיעה וצה"כ כחומר שתי השיטות וכן היינו נהגין במקומותינו, וכ"ש שיש להתנהג כן בכאן אמעריקא שנתקבצו כאן מכל המדינות ויש בכל עיר ועיר מערים הגדולות וכ"ש בנוא יארק וברוקלין שאיכא הרבה מכל מקום ומקום שמהראוי להחמיר, אף שנימא דליכא לא תתגודדו מטעם שהוא כשתי בתי דינים בעיר אחת, שמ"מ אפשר לבא תקלה מזה במדינה זו ביותר שהעניות בתורה הוא כמעט ברובא דרובא, ויש אפילו אצל ת"ח במדינה זו שלא שייכי לעניני הוראה אף לא לשאול אותם במסכתא דכלה וכדומה וכ"ש בענינים חמורים אלו, ודאי יש להחמיר כשתי השיטות, דהיינו דבערב שבת אסור לעשות מלאכה מתחלת השקיעה מדין ספק דאורייתא באיסור סקילה וגם נהגו להחמיר בשביל תוספת שבת ובשביל שיטת היראים שהג' רבעי מיל הוא קודם התחלת השקיעה שהביא בהמ"ר ס"פ במה מדליקין שלכן יש שנוהגין להדליק הגרות כרבע שעה ויש כשליש שעה

בשבת לעת ערב הדליקו ע"י נכרי לאמירת המזמורים אף שכבר צוחו הרבה עיין בנוב"ק חאו"ח סימן ל"ג אבל נתן טעם להמתירין, והרמ"א בסימן רע"ז סעי' ב' שנהגו רבים להקל לצוות לעכו"ם להדליק לצורך סעודה בפרט בסעודת התוגה או מילה ומשמע שבמקום צורך גדול מתיר שלכן אף שמן הראוי להחמיר ובגבולנו ביוראפ החמירו, מ"מ כיון שיש רבנותא שהתירו ונהגו כן בהרבה מקומות, אין לאסור מה שכבר נהגו להקל בהעמדת העלעקטרי בע"ש ע"י מורה שעות שיכבה וגם שידליק בשבת להזמן שהעמידו, וגם ממילא ליכא זילותא לשבת בזה וליכא טעם האחרון לאסור כיון שהיו מקומות שנהגו בזה אדרבה למצות כבוד סעודת שבת, ונשאר רק טעם הראשון שיש ג"כ לסמוך להחיר, אבל הבו דלא לזיסיף עלה להחיר גם לבשול ומלאכות אחרות ויש לאסור.

זקנך אוהבך, בלו"ג,

משה פיינשטיין

סימן סא

דין חזרה במכסה שעל גבי תנור גז (בלעך)

סיון תשכ"ט לרב אחד

אם נטלו תבשיל מעל מכסה הפח שעל גבי תנור הגז אם מותר להחזיר בשבת, לכאורה תלוי במחלוקת הר"ן עם התוס' והרא"ש שכתב הרמ"א ס' רנ"ג ס"ב שנוהגין להקל אבל טוב להחמיר עיי"ש. ואם הניח הקדירה במקום על הפח שהיד סולדת בו אפילו אינו ע"ג האש ממש יכול להחזירה דכל זמן שהפח חם מחמת האש שייכת להאש ויכול להחזירה על האש, אבל בדהניחה על הפח במקום שאין היד סולדת בו נחשב כהיסח הדעת ואסור להחזירה דהוי כהניחה על גבי קרקע דאפילו דעתו להחזיר אסור כאו"ח שם, וכשהסיר בשבת מע"ג האש והניח במקום שאין היד סולדת תלוי גם זה במחלוקת הר"ן והתוס' והרא"ש, ואף שהתם כתב הרמ"א טוב להחמיר הכא עדיף.

ומקדירה שעדיין היא על האש אסור ליקח לטעום, דאסרו מדרבנן ליקח ממנה כשהיא על האש ממש אף במבושלת כל צרכה דשמא יטעה ויחשוב על אינה מבושלת דכמא היא מבושלת כל צרכה כדאיתא בתפא"ש ברא"ש פרק כירה סימן י"א, וזהו מש"כ הרמ"א בסימן שי"ח סעי' י"ח ולכתחילה יש לזוהר אף בקדירה בכל ענין, אבל הרמ"א סובר דליכא בזה איסור אלא זהירות בעלמא אף בהיפוך שהוא בהגסה ממש ולכן כתב דבהוצאה בעלמא בלי שום היפוך בקדירה אין כאן זהירות אע"פ שבלא נתבשל כל צרכו אסור אפילו להוציא עיי"ש,

דגם לכתחלה אם צריך מאיזה טעם לקבל שבת תיכף בהתחלה דאחר פלג המנחה או שכן דרכו בכל שבת אף שהוא שעה ורביע קודם השקיעה גמי אין שום צורך ושום מעלה לאחר בשביל גר חנוכה, דכיון דמוכרחין לומר דתיקנו זמן מיוחד לערב שבת אף שהוא קודם להתחלת הזמן דבחול אף להרמב"ם (פ"ד ה"ה מה' חנוכה) דבחול אין להקדים ולא יצא כלל אם הקדים מ"מ בע"ש הוא זמן אחר מתחלת התקנה דהוא ביום סמוך ללילה וכיון שלא נתפרש בגמ' הוא מפלג המנחה שכבר מצינו דשייך להדלקת נרות דשבת ואף להתפלל תפלת ערבית ועוד, הוא גם הזמן לגר חנוכה אך שיצטרך להדליק גר גדול שידליק אחר גמר הזמן דבחול. וכן משמע במג"א סימן תרע"ט סק"ב דכתב על בעוד היום גדול שכתב הרמ"א שני"ל דוקא אחר פלג המנחה משמע שכל פלג המנחה הוה, ואף שהמג"א סובר כהסוברין דפלג המנחה הוא סמוך ממש לשקיעה דכן הוא שיטת ר"ת, ודאי כן יסבור לשיטת הגאונים דמתחלת שקיעה הוא ביה"ש שכן סובר גם הרמב"ם דאין הלוק בזה דכל פלג המנחה הוה וגם המ"ב שם סק"ב לא חילק וכן בסדור דה"ח לא חילק והוא מטעם דבארתי. אבל לדידי גראה שהזמן הוא קודם וסמוך לנרות שבת דאם אין דעתו להדליק גר של שבת אלא סמוך לסוף פלג המנחה לא יוכל להדליק גר חנוכה וזמן פלג המנחה הוא להמדליק גר של שבת, אבל מי שמדליק נרות רק כרבע שעה או שליש שעה קודם שקיעה אין לו להדליק גר חנוכה בתחילת זמן פלג המנחה כי לא היה שום צורך שיתקנו שידליק גר חנוכה אף שדעתו עוד לעשות כלאכות הרבה, אבל מכיון שלא מצאתי זה בדברי רבותינו אין להצריך לכבות ולהדליק עוד הפעם סמוך לנרות של שבת אבל לכתחלה ודאי יש להחמיר שידליק סמוך ממש להנרות דשבת ופלא מה שהוכיח הר"ן בשבת כ"א: ד"ה מצותה דמותר להדליק קודם הזמן מערב שבת דמדליק קודם דהא מתחלת התקנה "שבשמנה ימים איכא חד יום שבת וא"כ הוכרחו לתקן זמן אחר לשבת שידליקו קודם השבת וצ"ע.

וכן במוצאי שבת אסור להדליק גר חנוכה קודם החמשים מינוט ולא לו שמתניין בכל מוצאי שבת עד אחר ע"ב כפי הראוי לבני תורה ויראי השי"ת אין להם לכהר גם ב"שביל גר חנוכה ואינו כלום אף כשנוהגין כהג"א בכל דבר דגם בכל דבר אם הוא לקולא לא שייך ליחידים לנהוג דהא אינם תלמידי שהורה להם, ותלמידי לא היה להם רשות להורות לאחרים כמפורש בהא דחלב דאייתירא (פסחים נ"א ע"א) דרבב"ח שהיה תלמיד ר' יוחנן ושאל מר' יוחנן וראה איך שאכלו היה אוכל ג"כ דאייתירא, ולבנו אמר שאסור לו לאכול משום שהוא לא היה יכול להורות בזה אף לתלמידיו ולבניו כיון שלא היה יכול להכריע בעצמו וכדבארתי בספרי דב"מ בשבת סימן י' ענף ב', וכן הוא בכאן דתלמידי הגר"א

יש גם כחצי שעה כדאיתא במ"ב סימן רס"א ס"ק כ"ג, ובמקומותינו נהגו שליש שעה דג"כ כבר יצאו בזה כל השיטות שכתב בש"צ אות כ"א דהוא אף כשנחשוב המיל כ"ד מינוט וגם תוספת שבת ע"ז, וכן ראוי להנהיג. ובמוצאי שבת צריך להמתין עד ע"ב מינוטן אחר השקיעה ולהמתירין ביותר הוא עד צ"ו מינוטן כהסובר דכ"ד מינוט הוא שיעור מיל.

אבל הא לענין זה אין כל המקומות שוין דתלוי זה בהאופקים כדאיתא בהגר"א סימן רס"א ובמ"ב שם ובבאור הלכה ובעוד מקומות והוא בין לקולא בין לחומרא, ולכן בפה אמעריקא בעירנו נוא יארק וכן נוא דוירזוי וכל מקומות הקיץ בהרים שבאלו מקומות הייתי בעצמי, אבל כפי שיטתי כמעט רוב ערי אמעריקא הוא כן, אשר כחמשים מינוט אחר שקיעה כבר כל השמים מלאה כוכבים והוא חשך כבאמצע הלילה ולא פחות ממוקמותינו כיראפ אחר ע"ב מינוט ויותר, שא"כ לפי עצם הדין לענין המחלוקת דהגאונים צריך לחלק החמשים מינוט לט"ו חלקים כמספר ט"ו רבעי מיל שכל חלק הוא שלשה מינוט ושמינית, ויהיה תשעה מינוט הראשונים ויותר מעט ביה"ש דהוא ספק יום ספק לילה לשיטת הגאונים שסובר כן הגר"א, ותשעה מינוט האחרונים ויותר מעט ביה"ש לר"ת ודעימיה שהוא ספק יום ספק לילה, ושלשים ואחד מינוט ויותר מעט הוא להגאונים לילה ודאי ולר"ת ודעימיה יום ודאי.

ולפ"ז יש להתיר במוצאי שבת לאחר חמשים מינוט לאלו שממהרין לאיזה צורך, ואף בלא צורך אין חיוב למחות, אבל לכתחלה מן הראוי לאחר יותר מן הדין אף שכבר מותר כדאיתא בב"ח ריש סימן רצ"ג ובפמ"ג במשבצות שם ובמ"ב סק"א, שלכן מהראוי גם כאן להמתין עד הע"ב מינוט. וכ"ש לבני תורה ויראי השי"ת יש להם לחכות ע"ב מינוט כמו שהורגלו במקומות דיראפ אף שכאן אין צורך לזה מדינא. אבל אף לבני תורה ויראי השי"ת אין להם להחמיר בכאן עד אחר צ"ו מינוט אף שביוראפ נזוהרו הרבה אף לאחר חשבון דהע"ב מינוט שהוצרכו להמתין מצד האופק דשם ומצד שעות זמניות משום שהחמירו כהסוברין דהמיל הוא כ"ד מינוט, דכיון שכאן מדינא כבר אין לחוש אחר חמשים מינוט כבר איכא חומרא גדולה לחכות הע"ב מינוט שלכן אין להחמיר אף להיחידים ביותר מזה.

ואף בשבת חנוכה כיון דמדליקין גר חנוכה קודם גר שבת אין לו לטנות בשביל גר חנוכה להדליק באחר זמן, דכיון דאף כשיאחר מעט יותר הרי לא תהיה הדלקת גר חנוכה בזמן הנקבע בחול, ובהכרח הלע"ש נתנו חכמים מתחלת תקנת חכמים למצות הדלקת הנרות זמן מוקדם מבימות החול אין חלוק בין סמוך מעט יותר לזמן שבחול או רחוק אלא שזמנו הוא סמוך לנרות השבת וקודם להם, ומסתבר דליכא שום חלוק

כשיטת ר"ת אבל נראה שהוא רק עד ארבעים מינוט ויותר מעט בנוא יארק אם הספיקו לישב מעט על הקרקע או להסיר המנעלים עלה לו ליום ממספר השבעה, אבל תשעה מינוט ויותר האחרונים שלהגאונים הוא כבר ליל יום האחר בודאי ולר"ת הוא ג"כ ספק ליל יום האחר אין למנות אלא מיום השני.

ולענין מילה הנה בעצם כיון שיש עכ"פ ספק מתחלת השקיעה שמא הוא לילה דהא להגאונים הוא ביה"ש שהוא ספק לילה שהוא יום האחר מן הראוי למולו ליום השמיני מיום המחרת וכ"ש כשהיה זה אחר שקיעה דיום השבת שיש למולו באחד בשבת, אבל יש גם טעם בנולד בג' רבעי מיל ראשונים שלר"ת הוא ודאי יום שיש למול לדידיה בודאי לשמיני מיום הראשון ולהגאונים הוא נמי ספק יום, שאף שס"ס גמור לא הוי משום שחד ספק הוא עכ"פ אם נולד ביום הראשון או נולד בלילה שהוא יום השני, הנה הש"ך בסימן ק"י בדיני ס"ס אות י"א הביא מתה"ד דהיכא דהספק הראשון מתיר יותר מן השני הוא בדין ס"ס וכך מסיק להלכה באות י"ב והביא ראיה לדבריו מסתם כלים של נכרים אינן בני יומן שאין אסרין בסימן קכ"ב סעי' ו' שהוא מטעם ס"ס ספק לא נשתמשו בו היום ואת"ל נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בדבר הפוגג או שאינו נו"ט דקשיא דשם אחד הוא מטעם דנו"ט לפגם מותר אלא ודאי דה"ט דספק הראשון דשמא לא נשתמש בו היום הוא מתיר יותר דפוגם בכל תבשיל וספק השני שמא נשתמש בו בדבר שפוגם או אינו נו"ט לתבשיל זה, שא"כ חוינן דספק הש"ך כמותו וכן פסק בכללי ס"ס בקצרה, ומלשון תה"ד הוא כמפורש דלאו דוקא כספק הראשון מתיר יותר דה"ה כספק השני מתיר יותר, דהרי כתב והובא זה גם בש"ך ואף לפי דבריו ל"ד לס"ס דידך דהתם הספק האחרון אינו מוסיף ומתיר כלום יותר מן הראשון וכן הראשון יותר מן האחרון, שלכן נראה שגם בש"ך הוא לאו דוקא, והרי גם הספק שמא הלכה כר"ת הרי הוא מתיר יותר דהוא יום ודאי עד משך זמן ג' מיל ורביע וספק דשמא ג' רבעי מיל הראשונים שהוא ביה"ש גם להגאונים הוא יום הוא מתיר פחות שלכן אף אם נתחיל מספק דביה"ש דג' רבעי מיל הראשונים הוא יום הוא ספק הראשון נמי הוא ס"ס מטעם דספק השני דשמא הלכה כר"ת דהוא יום ממש עד אחר ג' מילין ורביע לפ"מ שכתבתי דליכא חלוק בזה, אבל בעצם ספק הראשון הוא שיטת ר"ת משום דלדידיה ליכא עדיין שינוי כלל שלכן מספק זה צריך להתחיל והוי זה גם ספק הראשון, ומה שלגו אין נוגע ב' הספקות אלא לילד זה, דבכה"ג משמע שהר' משה מוורמזא סובר דילדה זכר ונקבה הוא בשם חד ספקא מאחר דאינו נוגע להנקבה אלא רק להזכר אף הספק דכבר ילדה, ובהא אולי גם התה"ד יודה דהא הוא רק

כשלא הכריעו בעצמן אלא מחמת שהורה להם רבן הגר"א יכולין בעצמן לעשות אף לקולא אבל אין יכולין להורות לאחרים, ורק כשכבר נעשה מנהג באיזה עיר גם לקולא יש להורות כן במקום ההוא אבל היחיד אינו יכול לעשות לקולא כהגר"א במקום שנוהגין כשיטה האחרת, שלכן במוצאי שבת צריך להמתין עד אחר שיהא צה"כ גם לר"ת שהיה במקומותינו ביוראפ אחר ע"ב מינוט, ובכאן לא פחות מחמשים מינוט והמתנינים גם כאן ע"ב מינוט אין להדליק גם נר חנוכה עד אותו זמן, וכ"ש אצלינו שגם בכל יום מדליקין גם בשעה מאוחרת בלילה מאחר שהיכר הפרסום הוא לבני הבית.

ולענין הקולא דביה"ש שאיתא בסימן שמ"ב דדברים שהן אסורין מד"ס לא גזרו עליהם ביה"ש וכ"ש אמירה לעכו"ם לצורך מצוה או בשעה"ד נראה דיש להקל בזמן שהוא חול לר"ת דהא הוא ג"כ ספק יום וספק לילה ובספיקא דרבוותא לכאורה יש יותר להקל מספק בעצם, דהא בספקא דרבוותא הא מצינו קולא דבשעה"ד סומכין אפילו על דעת יחיד ולהב"ח הובא בש"ך יו"ד סוף סימן רמ"ב והט"ז בסימן רצ"ג סק"ד שהוא אף באיסורא דאורייתא והש"ך מודה באיסור דרבנן מה שלא מצינו כן בספק ממש כשהוא ספק קטן כהא דיחיד נגד רבים וכקטן נגד גדול שלא נחשב זה לספק, שלכן מסתבר שהם מותרין כל הזמן שהוא חול לר"ת שהוא עד ג' רבעי מיל האחרונים שלר"ת הוא ביה"ש דאו אסור משום שלשיטת הגאונים הוא ליל שבת ודאי ואף לר"ת הוא ספק ליל שבת, ולענין מוצאי שבת להמג"א שם הוא אסור משום דמספיקא לא פקע קדושה הוא אסור כל הזמן שהוא יום לר"ת וג' רבעי מיל האחרונים, ולהחולקין עליו עיין במ"ב סק"ב שמביא מבית מאיר ומברכי יוסף ובבאור הלכה כתב דהרמב"ם משמע דמתיר אך הוא מסיק שראוי להחמיר, ובעה"ש סעי' ד' כתב דלרש"י ותוס' נמי אין חלוק ואפילו במוצ"ש יש להתיר אחר ג' רבעי מיל הראשונים דהוא ספיקא דרבוותא אבל בג' רבעי מיל הראשונים אסור כיון דלר"ת הוא ודאי יום שהוא שבת ולהגאונים נמי הוא ספק יום, אבל כיון שהח"א מחמיר כהמג"א והמ"ב כתב שגם הב"מ מסיים דיש להחמיר אולי מהראוי להחמיר, אבל אין למחות באלו המקילין משום דיותר נוטה להקל כדסובר בעה"ש. ונמצא שלפ"מ שכתבתי דבכאן גוא יארק ובעוד מקומות שהם כמו גוא יארק הויא בחמשים מינוט צה"כ ממש כמו בע"ב מינוט ביוראפ, יהיה מותר באלו השבותים ובאמירה לעכו"ם לצורך מצוה ולצורך שעת הדחק עד ארבעים מינוט אחר השקיעה, ובמוצ"ש להחולקין על המג"א יהיה מותר אחר קרוב לעשרה מינוט ולהמג"א דעיימיה יהיה אסור עד אחר ארבעים מינוט ויותר מעט. ולענין אבלות שהלכה כדברי המיקל יש להקל

הרבה שלומדים גם עם תוס' שצריך הבנה גדולה, וגם מצינו בגמ' ינוקא בן שש שנים דתנא מס' ע"ז ושאלו מיניה שאלות בדיני יי"ג בע"ז דף ג"ו ע"ב וינוקא דר"ל היה כבר חכם בקטנותו ממש, וילדי האשה דאיתא בגיטין דף ג"ז ע"ב שהיו כולן קטנים וידעו להשיב לקיסר והבינו כל כך עד שמסרו נפשם להריגה ובמ"ד איכה פרשה א' סימן נ' איתא שבן השביעי עדיין הניקוה ושיערו חכמים שנותיו ונמצא בן שתי שנים ושישה חדשים ושש שעות ומחצה, ואף בדורות הקרובים מפורסם לכל שהגר"א כבן שש היה חכם גדול בתורה, וגם בכל דור רואים קטנים בעלי כשרונות גדולים, וכמו כן הא שייך להיות בקטנות, אבל גזה"כ הוא בכל קטנים אף באלו שיש להם דעת ואף כהגר"א ואף כינוקא דר"ל והינוקא שלמד ע"ז בשית שני והילדים של האשה הבהניוקין שיש להם הדין כאין להם דעת, וכן הוא הדין דפתוי קטנה אונס גם בכל קטנות אף שיש להן דעת גדול שמ"מ מגזה"כ נחשבו לאינן בנות דעת ~~כדינן כאנוסות שלא נאסרו לבעליהן, ובקטנות כאלו~~ סובר הרמב"ם דאף שהוא ס"ס משם אחד דאונס היה זה בדין ס"ס מאחר דפתוי קטנה אונס הוא רק מחדוש התורה נחשבו כאנוסות אין להחשיב זה משם אחד, הלכן מוכרחין לומר דסוגיא דכתובות פליג על הסוגיות יבמות והירושלמי סוטה. שא"כ נמצא שלתוס' גם זה הוא ס"ס כשם אחד וצריכין אנו לומר לתוס' שאיננו משם אחד מטעם תה"ד הפסק הסי"ך כמותו כדלעיל. אבל יש לצרף עכ"פ שיטת הרמב"ם להורות שהוא כס"ס.

אבל מ"מ לענין למול בשבת אולי משום חומרא דשבת יש להחמיר שלא למול בשבת משום שהגר"א והגר"ו הסכימו לשיטת הגאונים והם בתראין, אבל עכ"פ אלו הרוצים לסמוך ע"ז אף בשבת אין למחות בידם.

→ ולענין הפסק טהרה אם היתה אנוסה ולא יכלה לעשות בדיקת הפסק טהרה עד אחר השקיעה יכולה בג' רבעי מיל הראשונים מטעם הס"ס שלכן בכאן נוא יארק וכדומה הוא רק עד תשעה מינוט מתחלת השקיעה.

→ לענין גמר תעניות דרבנן יש להקל למי שקשה לפניו להתענות שיאכל אחר ג' מילי ורביע שהוא בכאן אחר מ"א מינוט, ויתפלל ערבית קודם ואם הצבור חוששין לשמא יש מי שקשה לפנייהם התענית יתחילו להתפלל ערבית באופן שיגמרו אחר מ"א מינוט ואז מי שלא קשה לפנייהם התענית יחכו עד חמשים מינוט ומי שקשה לפניו יאכל אחר מ"א מינוט וקריאת המגילה יתחילו אחר חמשים מינוט ומי שקשה לפניו כשהוא בחול שהתענו יאכל מעט קודם קריאת המגילה.

חצי היום קבלתי מאבי מורי הגאון זצ"ל דלפולם הוא שזה כדכתבתי בתשובה באג"מ או"ח סימן כ"ד והארכתי יותר בח"ב סימן כ' שהבאתי שמוכרח כן

ילד אחד אף לא נקבה עמו דכיון דהפסק איכא גם על הנקבה אף שאינו נוגע לדינא סובר התה"ד דלא נחשב שם אחד כדכתב הסי"ך בטעם תה"ד, אינו כלום דהא ודאי נוגע זה לעוד ילדים שגולדו עתה בעולם בזמן מאוחר קצת שלהגאונים כבר הוא לילה דיום השני ולר"ת הוא עדיין יום ממש שהוא זמן שני מילין וחצי שיש לתלות שודאי איכא בעולם ואף אם נולדו רק נקבות שגי להחשיבו לתה"ד לספק ימא הלכה כר"ת המתיר יותר מספק האחר, ואף שאנו לא ידעינן היכן הם מ"מ הספק דהלכה כר"ת הא מתיר עכ"פ גם אותן שיש להחשיב ספק זה הוא מתיר יותר מזה עושה שלא יתחשב לשם אחד לתה"ד והסי"ך הפסק כמותו. וגם יש לצרף שיטת הרמב"ם פ"ג מא"ב ה"ב דסובר דגם קטנה נאסרה על בעלה, וכתב המ"מ דהוא מהא דבקיבל אביה קידושין כשהיתה פחותה מבת ג' נאסרה כשטוען הבעל פ"פ ביצאתי אף כשבעל כשהיא גדולה דאיכא ס"ס ספק וינתה כשהיא קטנה ואפילו כשהיא גדולה ימא באונס, דאינו סובר תירוץ התוס' שהביא המ"מ מקצת מן המפרשים דשם אונס חד הוא, ונמצא שכל כך לא מסתבר להרמב"ם תירוץ זה אף לדחות בזה שני מקומות בגמ' דידן ביבמות דף ל"ג ע"ב ובדף ס"א ע"ב וירושלמי בפ"ב דסוטה ה"א דהוא מימרא דר' זעירא ר' יסא בש"ר יוחנן, והכ"מ בפ"ב דסוטה ה"ד כתב שהראיה שהביא המ"מ מפ"ק דכתובות ראה טובה היא שהוא כדאי לפסוק בשיביל זה דלא כהירושלמי אף שישם הוא דין מפורש להלכה ואין לומר דכתב המ"מ על הא דפ' ד' אחין דהוא רק לדחויא בעלמא וכן הא דרבא בדף ס"א ע"ב אפי"ר לומר דהוא אמר זה אליבא דר"א דמוכרח לסבור כן האפי"ר לומר דרבנן פליגי עליה ועיין במל"מ פ"א מאיטות ה"ח ד"ה הן אמת שלא ניתא לו לומר דאולי רבנן פליגי מאחר שלא מצינו בפליגי, מ"מ יש לומר עכ"פ דהרמב"ם מצד ראייתו סובר דרבנן פליגי עליה, ויסתם גם שלנו בכתובות פליגא על הא דירושלמי. שא"כ לשיטה זו דהרמב"ם גם כשם אחד נחשב ס"ס הלכן הוא לדידהו גם בהא דזמן ביה"ש להגאונים הוי בפשיטות ס"ס הלכן יש למולו ביום הראשון.

והנה לדידי היה מסתבר שכיון הפסק ביה"ש אם הוא יום או לילה ספק בהמציאות איך הוא יהא לא ידוע ליום אינסי, וספק בהג' מילין ורביע הוא ספק דפלוגתא דרבוותא בדינא יש להחשיב זה לס"ס אף דספק פלוגתא דרבוותא נמצא שהוא ג"כ אותו שם ספק, מאחר דלא מסבה אחת אנו מספקין אבל אפשר מסתבר לפרש כן הטעם דהרמב"ם בקטנה, דהא בקטנה דאין לה דעת ממש וכשנותנים לה איוה דבר היא מאמינה לו ועושה כל מה שרוצה לא מסתבר שיתחוק הרמב"ם אלא רק בקטנה שיש לה דעת, דודאי אנו רואים קטנים שיש להם דעת גדול דהא קטנים כבן ח' ט' איכא

והרא"ש הביא מר' נסים גאון דכתב במגילת סתרים דהא דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו היכא שהיה בדעתו מתחלה לאכול במקום הקידוש ושוב גמלך ואכל במקום אחר אבל אם מתחלה קידש אדעתא דהכי לאכול במקום אחר יצא ידי קידוש, והביא ראיה מירושלמי זה, והקשה עליו הרא"ש מהא דלא אמר דלשמאל מקדשין להוציא כל מי מבני העיר שדעתם לאכול בביתם, ותירץ דיש לפרש דכיון דרובא דרובא מקדשין בביתם כדי להוציא בניו ובני ביתו כדהקשה הגמ' על רב למה ליה לקדושי בביתו משמע דעושין כן, ומי שאין לו אשה ובנים הם מעטים אתי למטעי ונפיק מיניה חורבא שיאמרו שיש קידוש שלא במקום סעודה ומשני דלא אתי למטעי שיבינו הכל שהוא להוציא האורחים, ולא מוכן כלל לנו בענינותנו דאיזה טעות שייך להיות דהא כו"ע עושין בכל אופן קידוש בבית ואם לא יעלה על לבם דהוא להוציא מי שאין לו בני בית ודעתו לאכול בביתו, אף אם יש קידוש שלא במקום סעודה לא הוה להם לקדש בבי כנישתא, ואיזה חלוק הוא לענין זה בין אם קידש במקום סעודה או אף שלא במקום סעודה דאף לרב יש להקשות זה דכיון דעכ"פ עושין קידוש בבית להוציא בני ביתו למה מקדשין בבי כנישתא, ואם לרב דיע לאיזה צורך מקדשין בבי כנישתא ניהא גם לשמואל דהא גם שמואל מודה דאלו שאין להם בני בית יוצאין בקידוש דבי כנישתא מחמת שדעתם לאכול בביתם ולא מוכן לכאורה דברי הרא"ש. ועיין בסמ"ג עשין כ"ט שפסק כר' נסים גאון.

והמרדכי הקשה ממאי דאמר רבה לתלמידיו טעימו מידי והלא היה בדעתם של התלמידים לאכול בביתם, והובא במהרש"א ועיין בק"נ שתירץ דמפרש הר"ג גאון דבלא שרגא לא ירצו לאכול דלא כמחשבתם כפי רש"י והרשב"ם וכן תירץ בקרני ראם והמרדכי שהקשה הוא משום דמפרש דלא יוכלו לקדש בלא גר אבל יאכלו בלא גר דכן סובר המרדכי לעיל מזה כהיש רוצים שברא"ש, אבל הא דאי ראה המרדכי פירוש רש"י ורשב"ם וא"כ לא הי"ל להקשות כלום.

עוד קשה מה שפירשו התוס' דהירושלמי איירי ממקום למקום בחד בית דבזה לא פליגי דגם לשמואל מהני בדעתו לאכול במקום האחר, וכשאמר לא פליגי הרי דרב מצריך ג"כ שיהיה בדעתו לאכול במקום האחר, וכמפורש בירושלמי מאי דאמר רב בשלא היה בדעתו לאכול בבית שקידש, ונמצא לתוס' שגם גמ' דידן סובר כן לרב, ונמצא שגם רב מצריך במקום סעודה בנמלך ורק בדעתו לאכול במקום האחר פליגי שרב לא מחלק ומועיל לדידה גם בבית אחר ושמואל מחלק שמבית לבית לא מהני ומקום למקום בחד ביתא מהני, וכן מפורש ברא"ש דכתב דלירושלמי דמועיל תנאי לשמואל היינו ממקום למקום כמו מארעא לאיגרא דהכי איירי

לרש"י עירובין דף נ"ו ע"א ד"ה והו פני צפון וכמדומני שכן סובר גם הגר"א אבל חצאי היום אינם שוים ודיני בקר כק"ש ותפלה בחשבון אורך וקוצר השעות בחצי הראשון של היום ודיני ערב כמנחה וחשבון פלג המנחה הוא בחשבון אורך וקוצר חצי השני של היום. חותנך אהבך בלו"ג,

משה פיינשטיין

L

סימן סג

קידוש במקום סעודה

אייר תשל"א

מע"כ בני חביבי הרה"ג ר' שלום ראובן שליט"א אמרתי לכתוב לך בירור שטתי בענין זה.

ענף א

הנה בפסחים דף קא ע"א סבור מינה ה"מ מבית לבית אבל ממקום למקום בחד ביתא לא א"ל ר' ענן בר תחליפא זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דשמואל ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש, וכתבו התוס' לעיל בדף ק' ד"ה ידי קידוש ומיהו ממקום למקום בבית אחד כגון מאיגרא לארעא נראה דמודה שמואל אם קידש באיגרא כדי לאכול בארעא דחשיב קידוש במקום סעודה, אף שלעיל מזה כתבו דמבית לבית סובר שמואל דלא מהני מה שקידש על דעת שרוצה לאכול במקום האחר, והוכיחו זה מהא דפריך ולשמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא ואם היה מועיל על דעת לאכול במקום אחר לא היה קשה כלום דהרי כל השומעים נתכוונו לצאת על דעת לאכול בביתם. וצריך להבין מאחר דגם מאיגרא לארעא לא נחשב במקום סעודה כמו במבית לבית מ"ש דלענין על דעת לאכול במקום האחר איכא חלוק דמבית לבית לא מועיל ומאיגרא לארעא מועיל, והביאו מירושלמי סוכה פ"ד ה"ה דאיתא שם ר' יעקב בר אחא בשם שמואל קידש בבית זה ונמלך לוכל בבית אחר צריך לקדש ר' אחא בר חיננא בשם רב מי שסוכתו ערבה עליו מקדש בלילי יו"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו, (ובתוס') הגירסא א"ר אחא בשם ר' אושעיא אמר רב), א"ר אבין ולא פליגיין מה דאמר רב בשלא היה בדעתו לוכל בבית אחר מה דאמר שמואל בשהיה בדעתו לוכל בבית אחר, וכדי שלא נימא ספליגי הירושלמי עם הש"ס שלנו מפרשי שהירושלמי איירי ממקום למקום בבית אחד, וכן מסיק הרא"ש דיש לתרץ דלא פליגי אגמ' דידן משום דהירושלמי איירי מבית לסוכה דהוא כמו מארעא לאיגרא. אבל צריך להבין הטעם בחלוקם, ועיין בר"ן שכתב שלא נהירא לאפלוגי בנייהו שלכן מסיק דגמ' דידן פליג על הירושלמי.

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

[כג - כד - כה]

ולא נזכר בעוד שהיה ר"ח לחזור ולהתפלל אילו חזר עכשיו דמה חועלת אחר שבזר ר"ח להתפלל פעם אחת כיון שאינו מוכיר ר"ח עכשיו והשמונה עשרה כבר התפלל אותה.

אבל חכמי פרומינ"א ז"ל אומרים דכיון שבאחת הפלה לא יצא ידי חובו שלא התפלל אותה

קדימה כמו שלא התפלל כלל דייען ליה ומתפלל שמים לערב ואע"פ שבזר עבר ר"ח ואינו מוכיר ענין ר"ח כ"תפלה, ומורי הרב נר"ו היה מסופק מה והיה אומר שהנכון ללכת מן הספק שיתפלל אותה לערב בחזרה נדבה ואין לרצון לחפש על דבר כיון שהיא מתפלל אותה על דרך הספק כי שמה הלכה הוא שצריך לחזור ולהתפלל אותה לחובה ואין לך מידוע גדול מזה"ל:

[כד] העיד רבי יהודה בן בבא על המידה ש"ש שחר שקרב בארבע שעות, ואומר במדק"ק שהמקל שלמה היה יסן עד שלש שעות כמו שדריך בני מלכיס לעמוד בשלש שעות ופעם אחת הטעמו כה פרעה וסן עד ארבע שעות והקריבו חמיד של שחר בארבע שעות וזוהי היתה קלה"י צד ר"י יהודה בן צבא והעיד שתמיד על שחר קרב בארבע שעות:

דעבד כבר עבד דעבד כבר עבד. אע"פ שגורשה מכלן שאם יצא יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילן לר"י יהודה חסד ואילן אילו וזמן תפלת מנחה ולעבדי רבנן יוכל להתפלל מנחה עד הערב אפי"ן אין לו לאדם לעשות בענין שיהו מנהגותיו קומתין זה את זה שאם יתפלל-

מנחה לפעמים מפלג המנחה ואילן כרצון ולפעמים יתפלל מנחה בלא זמן קודם שקיעת החמה כד' יהודה נמלא דבריו קומתין זה את זה שפעמים דן אותו יום ופעמים דן אותו לילה

אלא יעשה כל עשה כמו רצון שיתפלל מנחה עד שקיעת החמה ותפלת ערבית אחר"כ או כמו ר"י יהודה שיתפלל תפלת המנחה לעולם עד פלג המנחה בלכד יתפלל ערבית אחר"כ כל זמן שירצה ואפי"ן קודם שקיעת החמה, ועכשיו כיון שמהנהגו להתפלל תפלת מנחה אחר פלג המנחה כרצון אין לו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה. והבידל בשניה ושניה עליה לו ראשונה לא עליה לו דמיבטעי ליה לאקדומי תפלת חובת שעתיה ברישא וכיון דלא אבדיל בקמייתא ואבדיל בבתייתא גלי אדעתיה דהא בהריתא היא חובת שעתיה הלכך בעי למיחדר צלויי אחריתו כדי לאקדומי חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בבתייתא ואע"ג דלא מיבעיא ליה למעבד הכי לא מוחיב לאהדרוי ואי נמי לא אבדיל בחדא מנייהו לא מהדרין ליה דתניא "מעיה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחית המתים וישאלה בברכת השנים מחורין אותו ה'הבילה בחזון הדעת אין מחורין אותו מפני שיכול לאומרה על הבוס: איתמר ר' יוסי בר חנינא אמר "תפלות אבות תקנוה ר' יהושע בן לוי אמר "תפלות כנגד תמידן תקנוה תניא כותיה דר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב ו"השחר תמיד של בין הערבים היה קרב עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי

הוא נזכר בעוד שהיה ר"ח לחזור ולהתפלל אילו חזר עכשיו דמה חועלת אחר שבזר ר"ח להתפלל פעם אחת כיון שאינו מוכיר ר"ח עכשיו והשמונה עשרה כבר התפלל אותה. אבל חכמי פרומינ"א ז"ל אומרים דכיון שבאחת הפלה לא יצא ידי חובו שלא התפלל אותה קדימה כמו שלא התפלל כלל דייען ליה ומתפלל שמים לערב ואע"פ שבזר עבר ר"ח ואינו מוכיר ענין ר"ח כ"תפלה, ומורי הרב נר"ו היה מסופק מה והיה אומר שהנכון ללכת מן הספק שיתפלל אותה לערב בחזרה נדבה ואין לרצון לחפש על דבר כיון שהיא מתפלל אותה על דרך הספק כי שמה הלכה הוא שצריך לחזור ולהתפלל אותה לחובה ואין לך מידוע גדול מזה"ל:

[כה] העיד רבי יהודה בן בבא על המידה ש"ש שחר שקרב בארבע שעות, ואומר במדק"ק שהמקל שלמה היה יסן עד שלש שעות כמו שדריך בני מלכיס לעמוד בשלש שעות ופעם אחת הטעמו כה פרעה וסן עד ארבע שעות והקריבו חמיד של שחר בארבע שעות וזוהי היתה קלה"י צד ר"י יהודה בן צבא והעיד שתמיד על שחר קרב בארבע שעות:

דעבד כבר עבד דעבד כבר עבד. אע"פ שגורשה מכלן שאם יצא יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילן לר"י יהודה חסד ואילן אילו וזמן תפלת מנחה ולעבדי רבנן יוכל להתפלל מנחה עד הערב אפי"ן אין לו לאדם לעשות בענין שיהו מנהגותיו קומתין זה את זה שאם יתפלל-

[כז] והנותן ישיבם ארבו"י ר"ל

איברים ופדרים שלא נתעבדו מבעוד יום היו קריבים והולכין כל הלילה ומפני מה אמרו ושל מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף היה קרב והולך כל היום כולו רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי מוספין קרבין והולכין עד שבע שעות אי זו היא "מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה אחת עשרה שעות פחות רביע: איבעיא להו לרבי יהודה עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל ומסקנא [כז]. דעד ועד בכלל"ע

ודיקא נמי דקתני העיד רבי יהודה בן בבא על המיד של שחר שקרב בארבע שעות שמע מינה יעד ועד בכלל שמע מינה אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כותיה: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה: אמר ליה רב חסדא לרבי יצחק התם קאמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כותיה הכא מאי אשינתין ולא אמר ליה ולא מידי ואסיקנא השתא דלא איתמר הלכתא לא כבר ולא כבר "מאן דעבד כבר עבד "ומאן דעבד כבר עבד: אמר ר' יהושע בן לוי אסור "לעבור "כנגד המתפללין איני והא רב אמר רב אסי עבדי רבי אסי חזין לארבע אמות הוא עבד: אמר רב יהודה אמר רב לעולם "אל יתפלל תלמיד ר"ח [כז] אלא אחריו רבו ולא כנגד רבו תניא רבי אלעזר או רב חסדא אומר המתפלל כנגד רבו "והמתפלל אחריו רבו "והנותן שלום לרבו"

שלימי הגבורים

תהנות ויבוננו כמותה האי פעמים

(א) אינו כפול (ב) כן (ג) דבר שכל המנחה קאמרי ד' יהודה חזיון פלג קאמ וזמן מוקד ליה כגמרי (ד) דיקא וזה פירו שבוני י"ב ה' רש"י והיא כמכלי ליה בשם הסיקא וז"ל במשנה אלוים וישע"ה (ד) המנחה אמר"ל ר"ח ע"ה והמפיש אד' טובה כזה המנחה שאינו קרב ביורה מביע"ה שעתו כי זה המנחה קודמת רוב יתדות, ורש"י ז"ל על ג' יהודה שאמר וכל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות והסיק רש"י ז"ל וכן לא צריך (ר"ח א"ש): (ח) רש"י פירש שהיא כמותה והתקופה פירש וזמני כמסתמא לרבו ואילו ליתסר אפילו בהקוד ארבע אמות אסור (ר"ח א"ש): (ט) אבדיש ר"ח שיבת (י) וי"ו (י) כה"ל: (יא) ר"ח א"ש: (יב) ר"ח א"ש